Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

Серлало

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

(«СВЕТ») Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадувл 1923 шера дениз ● ЕРА, 16 февраль, 1978 шу. ● № 20 (5842). ● Мах 2 кеп.

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИ ЭКСПЕРИМЕНТ Е КИЙЧБЕННАБ

НИКЪ БАРА УПРАВЛЕНИ Ю ЦЕНТР, 14 февраль (ТАСС). Космонавташ Романенко Юрийн Гречко Георгийн «Салют-6» — «Союз-27» яхача орбитальни Iилма-тоххама комплекса тIа дIахо болх беш ба. Тахан программагIа лаьрхIа да технологически эксперименташ яра кийчон операцеш е. Экипажо «Прогресс-1» яхача автоматически мухь ккхуьача кема станце хьаенача оборудованена монтаж ю.

Космонавташа монтаж яьй лаьрххIача шлюзови отсекерча электронагревательни камерана, эксперименташ е лаьрххIа управлене пульт дIаоттаяьй, дIахеттай электрически разъемаш. Аппаратурана контрольни тоххамаш даьчул тIехьагIа экипажо хоам бир оборудовани кийча хиларах.

Цу дийнахьа космонавташа кийчъяьй де дезача тоххамаштеи эксперименташтеи эша Iилман фотоаппаратура.

Экипажо беча хоамах орбитальни комплекса тIара балхаш оттаяьча программа ма-яххара деш да.

Новкъостий Романенкои Гречкои могаш-маьрша ба.

КПСС обкомеи Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Советеи

УДАРНИ ГIИШЛО

Республике коатIарча оалхазарий фуаши дулхи дукхагIа даккхара де дезарех

ТIеххьарча шерашка республике цхьабола болх баьб коатIарча оалхазарий фуаши дулхи даккхара специализации концентрации еш, птицефабрикаш хьалъеши эрганьха тоеши, оалхазараш леладелга промышленни ларда тIа доаккхаш. Цо торо хилийтай 1977 шера йислагIча пятилетка хIара шера юкъера лаьрхIача хиначул фуаш 17 процент, оалхазарий дулх — 21 процент дукхагIа даккха.

Цхьабакъда производство иззал дегIаяр кхоачам болаш дац, цо Iалашдац коатIарча оалхазарий продукташ наха мел эш лоаттаелга. КоатIарча оалхазарий фуаши дулхи дукхагIа даккхара йолча торонех хIанз а бизза пайда эцац. Мела лел болх беш йолча птицефабрикай мощностащ караерзаелга, тоъам болаш яц коатIара оалхазараш леладара производственни база, дизза кхоачашдаьдац коатIара оалхазараш леладеча боахамашта дикеи эшаш йолча ассортиментахи комбинированни доакъар лоаттадар.

КПСС обкомеи Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Советеи соцам тIа белгалдаьккхад юрта боахама министерстваи «Птицепром» трестеи доархIамегIа дола декхар коатIарча оалхазарий фуаши дулхи доаккхилга дIахо сихдар долга, производствана специализации концентрации ярах продукцега дIадодар кIезигделгеи дикал лакхъелгеи долга, бройлерни дулх доаккха керда птицефабрикаш хьалъелга, йолаш яраш шеръелгеи эрганьха тоаелгеи, уж технически дикагIа Iалашъяри, фу леладара болх, къахьегама, производствана доал делга тоадар долга.

Юрта боахама министерство, «Птицепрома» трест декхарийла я птицефабрикайи оалхазараш леладеча боахамий фермайи балхацара кхоачамбоацараш дIадаха, продукце дикали производства эффективности дикка лакхъяра хьожаь хаддаш йола организационно-технически мероприятеш хIара предприятеи фермеи кийчъе а кхоачашъе а.

Республикерча наха коатIарча оалхазарий продукташ лоаттаелга диззагIа а тешамегIа а кхоачашде оалхазарий фуаши дулхи дукхагIа даккхара 1978 — 1980 шерашка заданеш оттаяьй «Птицепром» треста боахамашта, колхозаштеи совхозаштеи.

Оттаяь мероприятеш кхоачашъяра хиланза яргйоаца материально-технически база хьаяра подрядни организацей низащца кхы тIа а 1978—1980 шерашка хьалъе лаьрхIад 1,2 миллион котам-боабашка моттиг йола помещенеш, цу даькъе 1978 шера — 550 эзар котам-боабашка моттиг.

КПСС обкомои НГIАССР Министрий Советои декхарийла яьй республикера подрядни организацеш 1978 шера ер объекташ хьалъе:

«Чечингсельстрой» трест — «Кавказ» яхача птицефабрике бройлераш лелаергйола 10 птичник, царех 5 хьалхарча ахшереи вожаш 5 шоллагIча ахшереи болх бе йолалургйолаш, берригa сметни мах 1,1 миллион сом а болаш, цу даькъе гIишлон - монтажни балхаш — 0,8 миллион сом;

Юрта боахама министерства ПМК — Старо-Юртовски птицефабрике бройлераш лелаяра 10 птичник, царех 5 хьалхарча ахшереи 5 шоллагIча ахшереи болх бе йолалургйолаш, сменни мах 1 миллион сом а болаш, цу даькъе гIишлон-монтажни балхаш — 0,7 миллион сом;

«Чечингколхозстрой» объединени — «Майская» яхача птицефабрике дулха фунех йолча котамий фуна лаьрхIа 6 птичник, царех 3 хьалхарчеи 3 шоллагIчеи ахшерашка болх бе йолалургйолаш, сметни мах 660 эзар сом а болаш, цу даькъе гIишлон-монтажни балхаш — 480 эзар сом;

«Чеченингушводстрой» гIишлоний управлени — «Ермоловская» яхача птицефабрике кхоъ артезиански скважинеи хиш Iалашо ю арахьара сетеши, сметни мах 150 эзар сом а болаш, цу юкъе гIишлон-монтажни балхаш — 120 эзар сома маьха, 1978 шера йиълагIча кварталах эксплуатаце дIалургйолаш;

«Сельхозтехника» объединене ПМК — птичникашка 700 эзар сома маьха монтажни балхаш кхоачашде, объект монтаж е дIаеннача дийнахьа деиз цхьан бетта балхаш йисте а доахаш;

«Чечингпромстрой» гIишлоний управлени — Ермоловски элеватора комбикормови цех шеръяреи эрганькха тоаяреи гIишлон - монтажни балхий берригa боарам кхоачашбе.

«Грозгипросельхозстрой» институт декхарийла я укх шера февраль бетта «Старо-Юртовская», «Майская» яхача коатIарча оалхазарий фабрикашта 16 корпус хьалъяраи царна стандартах йоаца оборудовани кийчъяраи проектно-сметни документаци оттаде.

«Краснодарсельхозтехпроект» филиала конторо укх шера февраль бетта оттаде деза «Кавказ» яхача птицефабрике 10 корпус хьалъеи царна стандартах йоаца оборудовани кийчъеи проектно - сметни документаци.

«Сельхозтехника» НГIАССР объединени (н. Аванесов), «Птицепром» трест (н. Дзейгов) декхарийла я керда хьалъеши эрганьха тоаеши йола коатIара оалхазараш леладеча боахамий объекташ, уж болх бе йолаялийта оттаяьча ханашка хьежжа, эшаш йолча оборудованецеи спецматериалацеи Iалашъе.

Грозненски дулха комбинато (н. Глушенко) 1978 шера чухь эрганькха тоаяра чотах шеръеза коатIара оалхазараш доадеча цеха производственни мощностащ ден-бус 10 эзар боабашки 20 эзар котами ен цIенъеи могаргдолаш.

НГIАССР госплано (н. Брыксин) планашца лархIа деза «Птицепром» треста коатIарча оалхазарий объекташка гIишлон - монтажни балхаш кхоачашдеча кирпич, жагI, кхы йола моттигера материалаш лоаттаелга.

«Птицепром» треста коатIара оалхазараш леладеча боахамашта шефски новкъостал дара промышленни предприятеши гIишлоний организацеши чIоагIъяьй.

«Грозэнерго» районни энергетически управлени (н. Приймак) декхарийла я, «Птицепром» треста объекташ цхьоалагIча категорех йола потребителаш хиларга хьежжа электроснабженеца Iалашъе, СССР Минэнерго хьахийцача средствай чотах электропередачай линеши трансформаторни подстанцеши хьалъе.

Госбанка республикански конторо (н. Вартанов) кредитни планашца лерхIа деза хIара квартале «Птицепром» треста боахамий заявкаех коатIара оалхазараш леладу помещенеш хьалъяраи эрганьха тоаяран (оттаяь программа кхоачашъяра эшача боарамех) кредиташ телилга.

Теркаме хьайцад, РСФСР юрта боахама Министерствас РСФСР Птицепромаи РСФСР юрта боахама Министерства Керттерча финансови управлененеи Нохч - ГIалгIай «Птицепром» треста хIанз долаш дола боахамаш эргадаьха тоадаран, цар эффективносто царга дIадахар шин шера чухь меттаоттадергдолаш йола керда объекташ хьалъяран кредит дала торонаш лохилга. РСФСР Птицепрома тIадиллад: «Птицепром» Нохч ГIалгIай трест лакхарча продуктивноста линех дола фуаш Ставропольски края «Ясная поляна» яхача заводереи Ставропольски бройлерни объединенереи хьайдергдолаш чIоагIъелга;

«Птицепром» Нохч-ГIалгIай треста фуна болх вIаштIехьбаккха массаза новкъостал делга;

«Птицепром» Нохч - ГIалгIай треста 1978 шера бройлераш кхеяра эша инкубационни фуаш кхоастаделга;

РСФСР Птицепрома, керттерча планово - экономически управленена, капитальни гIишлошъяра керттерча управленена, материальни балансай керттерча управлененеи Нохч-ГIалгIай АССР юрта боахама министерстванеи тIадиллад «Птицепром» Нохч - ГIалгIай треста 1978 — 1980 шерашка эшаш йола материально - технически база йиллара проектно-изыскательски лимиташ, гIишлоний материалаш, кабельна продукци, тракторaш, автомобилаш, оборудовани къоастаделга.

РСФСР заготовкай Министерстве хьожаш да Ермоловски элеватора комбикормови цеха 1978 шера зIамига а доккха а долча коатIарча оалхазарашта комбикорм кийчъе вIаштIехьургдола специализаци яра дош, хIаьта иштта цунца цхьана 1979 шера коатIарча оалхазарашта 80 эзар тоннага кхоачаш комбикорм кийчъяра производственни мощностащ дукхагIа елгеи йолаш яраш эргайоахилгеи.

КПСС обкома бюроси Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Советои декхарийла яьй юрта боахама министерство, «Птицепром» трест, КПСС Шалински, Сунженски, Урус - Мартановски, Ачхой-Мартановски райкомаш, райисполкомаш коатIара оалхазараш леладеча предприятей балха массаза тIахьожам лоаттабе, производствана кхы а кIоаргагIа специализации концентрации яра, боахамъюкъара коопераци дегIайоалаяра, производства лоархIамегIа дола доакъош болх бовзача юрта боахама специалистий кадрашца чIоагIъяра, коатIара оалхазараш леладерашта юкъе иттлагIча пятилетке фуаши дулхи дукхагIа даккхараи производства эффективности дикали лакхъяраи шерра социалистически яхь йоаржаяра эша практически новкъостал де.

«Птицепром» треста боахамашка коатIара оалхазараш леладе хьалъю объекташ 1978 шерара ударни гIишло лаьрхIай.

ГIишлоний балхашта оперативни кулгалдара республикански штаб яьй.

Республикански газетий редакцешта, телевиденеи радиовещанеи комитета тIадиллад коатIара оалхазараш леладу объекташ хьалъелга мишта лел ца хаддаш дувца, ударни гIишлон объекташка рейдаш е, хьалхалаттача коллективай опыт, царна карагIдаьинараш шерра дувца.

ХЬОКХАМАШ ЛОХДАЛИЙТАЦ

Пятилетка кхоалагIча шера плани тIайица социалистически декхараши толамца кхоачаша тIеххоачаши дара шерра яхь йоаржаьча «Старогрознефть» НГДУ мехкдаьттахоша дика къахьегама толамаш доах. Дерригача технико - экономически хьокхамий январь бетта план тIеххоачашъяьй цар. ПланагIа лаьрхIачул совгIа даьккхар 1800 тонн мехкдаьтта. Из хул «Грознефть» объединене планал совгIа дерригa даьккхачох 60 процент. Уж толамаш лох ца долийташ къахьег цар укх февраль бетта а. Хьалхарча 13 дийнахьа даьккхар 150 эзар тонн «Iаьржа дошув», планал совгIа даьккхар 700 тонн а йолаш.

Паччахьалкхен плани тIайина социалистически декхараши тIеххоачашдеш я Крусинский Сергей, Ковалев Юрий, Бабуков Георгий, Титиевский Владимир керте латтача районни инженерно - технологически служба коллективаш.

А. ТИЩЕНКО.

«Назрановский» совхоза хьайбаш леладераша, берригача советски къахьегамхоша а санна, айденнача хьинарца дIадоладаьд пятилетка кхоалагIа шу. Къаьстта кердача низаца яьржай хьайбаш леладерашта юкъера социалистически яхь КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК Письмо дийцачул тIехьагIа.

Пхьилекъонгий - Юртарча отделене ферма коллективо 108 процент кхоачашъяьй укх шера январь бетта шура яккхара план. Соахка укх ханачул дукхагIа еккай паччахьалкхенга а.

Хьайбаш леладерашта къаьстта кхаъ хиннаб шурий дикал лакхъяларах. Январь бетта паччахьалкхенна дIаенна шура, ферма бригадира Ю. И. Арапиева яхачох, ерригa а цхьоалагIча сортагIа еннай.

Ферма доярошта юкъе яьржача социалистически яхье хьалхарчарца я кьона доярка Айдаева Зайнап. ПланагIа 150 килограмми тIайийцача социалистически декхарагIа 200 килограмми яккха езаш хиннача, Зайнапа хIара Iаттагара 10-гIа февраль тIаккхоачаш яьккхай 274 килограмм шура.

СУРТА ТIА: доярка Айдаева Зайнап шурий хьоаналга хьожаш йоалл.

И. ПЛИЕВА сурт.

МАРТ БЕТТА КАЛЕНДАРАГIА

Пятилетка хьалхарча кхаь шера задани СССР керда Конституци тIайица шу дузача денга кхоачашъяра доккхий декхараш гIайицад Старогрозненски буруш тохара балхий управлене буруш деттача бригадаша. Царна юкъе яьржача социалистически яхье хьалхара моттиг яьккхай буровой начальник Швецов Владимир Дмитриевич керте латтача «Минеральная-25» яхача буровой коллективо. 14 феврале 560 метр буруш а тохаш, цо кхоачашъяьй шин бетта задани. Укх юхедисача деношка март бетта чотах цо тохаргда итташ метраш буруш.

* * *

Укх шера шоаш тIайица декхараш дикка тIеххоачашдеш дукха буруш детта бригадаш я Грозненски буруш тохара балхий управлене. Хьалха йоагIа Тайсаев Ваха Хамидович керте латта № 133 йола буровой коллектив. Цо хIанзлехьа шин бетта задане совгIа техад 260 метр гаргга буруш.

Буруш тохара шин бетта план толамца кхоачаши тIеххоачаши ярах 13 февpале рапорт делар буровой начальникаш Гончаренко Владимир Иванович, Жандаров Махьмад Лемович, Анненков Вячеслав Иванович керте латтача кхаь буровой коллективо. Ер бутт боалехьа планагIа лаьрхIачул совгIа цар тохаргда бIаьш метраш буруш.

* * *

Укх тIеххьарча шерашка Горячеводски буруш тохара балхий управленерча буруш деттача бригадашта юкъе яьржача социалистически яхье халданза хьалхалатташ я Таньков Владимир Андреевич керте латтача № 10 йолча буровой коллектив. Дог гIоздоаха къахьегама толамаш доахаш я из пятилетка кхоалагIча шера а. 15-ча февралага кхачалехьа 993 метр буруш а тохаш, укх шера хьалхарча шин бетта задани 132,4 процент кхоачашъяьй цо. ПланагIа лаьрхIачул совгIа бригадо техад 243 метр буруш.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

ДУКХАГIА ЙОАХ ХЬАЙБАЙ ПРОДУКТАШ

Урус - Мартановски района «Гойтинский» совхозе 2380 бежан да. Царех 735 етт ба. Шурий комплекси дулха лаьрхIа кагий доахан кхоабаш йола фермеи я боахаме. Толамца чакхдаьккхар хьайбаш леладераша дIадаха юбилейни шу. Паччахьалкхенга планагIа 1100 тонн йохка езаш хиннача, 1240 тонн шура екхар цар. ТIеххоачашйир дулх дохкара план а.

— Иштта дика толамаш даха вIаштIехьдоал хьайбаш леладераша шоай низи хьинари ца кходеш болх барах, ферма коллектив барт болаш хиларах — йоах совхоза керттерча зоотехника Шаипов Махьмуда.

Доккхий декхараш латт совхоза хьайбаш леладерашта хьалхашка пятилетка кхоалагIча шера: паччахьалкхенга йохка езаш я 1210 тонн шура.

КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК Письмос хьинар айдаьча хьайбаш леладераша соахкарчул дикагIа толамаш доах укх шера. Иштта, дIадахача шера укх хана хIара Iаттагара ден-бус 4 килограмм шура йоаккхаш хиннача, хIанз 5 килограмм йоаккх. Совхоза доярошта юкъе яьржача яхье хьалха йолаш хьайоагIа доаркаш Кадырова Эмма, Эльмурзиева Пайза, Юсупова Муцайт, Хужаева Аьсет, Сардалова Жоажан, кхыбараш. Цар лелабу 21—23 етт хIаране.

Укх шера цхьоалагIча квартале планагIа 230 тонн шура дIаяла езаш ба ферма болхлой. ДIабахача январь бетта цар даьхача толамашка хьежача гуш да квартальни план ханал хьалха кхоачашъе цар торо йолга.

Ферма болхлоша лерттIа Iунал ду хьайбашта. Шин ханнахьа кхоаб, цIенду, детт. Цудухьа лакха я шурий хьоанал: дукхагIъяр цхьоалагIча классах дIател паччахьалкхенна.

Къаьстта дика леладу хьайбаш бежа Iуша Такаев Салаудина, Наалаев Мустапас, Мержуев Салаудина, Табаев Ширване. Рационага хьежжа, цхьан Iатта 2 килограмм ншк, 25 килограмм хьажкIий силос, 5 килограмм ча а лу цар. Укх шера ферме гIолла хIара Iаттагара 2200 килограмм шура яккха декхар тIайицад доаркаша, хIаьта цхьаболчар 2500—2600 килограмм яккха дош деннад. Царех я Юсупова Муцайт, Хужаева Аьсет, Эскиева Малика, кхыбараш.

Дика къахьег дулха лаьрхIа хьайбаш кхоабача бежа Iуша Ахадов Iале, Хасанов Iаблулас. План 450 грамм йолаш хIара бежана 600—650 грамм дулх тIаккхетийт царех хIаране дийнахьеи буси.

Шелковской района «Путь к коммунизму» яхача колхоза доаркай кхайкарала жоп а луш, пятилетка кхоалагIча шера паччахьалкхенга дулхи шурей йохкара план ханал хьалха, кердача Конституце шу дузача денга кхоачашъе дош деннад «Гойтинский» совхоза хьайбаш леладераша.

О. ШАДИЕВ.

ТОРОНЕХ БИЗЗА ПАЙДА ЭЦАЦ

● РЕЙД ●

КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК Письмо тIа белгалдаьккхад: «Колхозхой, совхозий болхлой, юрта боахама специалистий декхар да доахан толамца Iангара дахар, бIаьстан ялаташ дIадера бокъонца кийчо яр, лаьттан хIара гектарах, доакъареи удобренейи хIара центнерах, хIара машинах, капитальни вложеней хIара сомах биззагIа пайда эцар, массе а тайпа юртбоахама продукташ ма-могга дукхагIа яхараи цар дикал лакхъяраи тIагIертта къовсам лоаттабар».

ЛерттIа хьайбаш Iангара доахилгеи царгара йоахача продуктий боарам лакхбелгеи Iалашдар бехктохкамегIа дарех декхар да укх сахьате юрта боахама къахьегамхой.

Мишта вIаштIехьдаьккхад из гIулакх МагIалбикерча боахамашка?

Тхо да **«Ингушский»** совхоза шурий ферме. Районе эгтара йоккхагIъярех я из. Доккха а зIамига а цхьа эзар гаргга бежан да кхоабаш, царна юкъе 448 етт а болаш. Шо-шоай группашка хьежжа кийчъяьча мотигашка дIанийсдаьд уж.

Кхоачам болаш хьажкIий силос, йол, ча, ялат да ферме. Деттача доаханна бIайха муж кийчбу хIара дийнахьа.

— Укх шера белггала дикагIа лел Iай доахан кхоабилга,— йоах цу дийнахьа ферме дежурни йолча Коригова Банате. — 30 килограмм силос, шин килограмм йол, 4 килограмм ча, цхьа килограмм ншк лу оаха хIара Iатта ден-бус. Цул совгIа деттача доахах хIаранена 30 килограмм лаьрхIа муж мелабу. Тух, минеральни доакъараш дехк.

Доахан а Iаьсий а латтача кхийшка йIайха, цIена я. ХIара кхийча цхьалхо еш ба дежурнеш — божа беттараши Iаьсий леладераши. ЦIена а тоаденна а да хьайбаш. Къаьстта хоза латт зIамига Iаьсий. Ше къаьстта моттиг я дахка дезденна доахан латташ.

Цунга хьежжа да ферма хьокхамаш а. ТIеххоачашъяьй январь бетта шура яккхара а паччахьалкхенга йоххара а план. Соахка хиннaчунца нийсбича дикка лакхбаьб ден-бус шура яккхара боарам. Масала, хIанз ферме 1600 килограмм гаргга шура йоаккх хIара дийнахьа, е соахка укх хана хиначул 230 килограмм дукхагIа. Соахкарчул 200 килограмм дукхагIа хIара дийнахьа паччахьалкхенна дIалу.

Уж хьокхамаш кхы а дикагIа хила йиш яр ферме ерригача торонех бизза пайда эцаре. Кийч ца деш, ше долчча тайпара дIадехк доаханна ча. Болх ца беш латт доакъар кийчду цех.

— ДиълагIа-пхелагIа ди мара дац цо болх ца бу, — йоах ферма зоотехника Цуроев Батарбика, — электричества цхьа фаза яйна болх ца беш латт из (!). — Шозза городера электрикаш бийхача а мегадац электричество вIаштIехьяккха.

— Доакъарий цехо болх бечa хана а лац деттача доаханна кийчдаь ча, — леткъ божа беттараш. — Дулха кхоабача доахана дIадаллал мара хилац цига кийчдаь ча...

Укх Iанна а болх ца беш латт баьцах хьоар доаккхаши гранулаш кийчъеши йола агрегаташ. Цар новкъосталца чаи ялати вIашагI а тохаш гранулаш е йиш яр ферме. Болх ца беш латт дукха мах дIабахийта хьалдаь гIирсаш.

Белггала воагIа латт Iай доахан кхабара гIулакх лоалахарча **«Малгобекский»** совхоза шурий ферме. Шоашта юкъе 203 етт а болаш 562 бежан да укхаза Iай кхоабаш. Дукхалга дилгача лерттIа доахан Iангара даха кхоачам беш тайп-тайпара доакъар да ферме. Цхьабакъда цуи дикалга хьежача чадоал гIулакх ледара даьтилга. Цхьан кIоаг чу дIаелла силос дIаяьлча юхе мел диса доакъар — йол, ча, силос — кондиционни дац аьинад химлабораторе даьча тоххамаша.

Тхо ферме кхаьчача делкъийна доаханна шодашца ча дIадилла гIерташ боахкар божа беттараш.

— Ер тайпа доакъар да-кх оаха доаханна лур, — дувц цар раьза боацаш, — шура дукха лургйолаш да аьнна хетий шоана гIулакх?! ЛаьрххIа хьежача а халла мара сен ча да къоасталуш дац из.

Юкъ-юкъе йохкаенна гурматаш а йоахкаш, шодаца хьал ца эцалуш, цхьаккха тайпара кийчо янза да ча.

— Дукха хIама тIера ца доалаш арадаккха дезаш хул ер,— леткъ доаркаш. — Доахана геттара кIезига дуъ телха ча. ПхьегIаш йила, кхы гигиенически цIено лелае дIайха хий хилац тхона цIаккха а.

Ледара латт хьайбаш леладерашта балха а салаIара а йина хьалаш вIаштIехьдоахилга. Цхьанна базе яц божа беттарашта барзкъа хувца, салаIа, хIама кхалла моттиг, е цIе уголок а. Ферма бригадир вагIаш цхьа зIамига цIалг да салоIача моттига а, цIеча уголока а лаьрхIар. Цо царех цхьаннена кхоачам а бац. ЦIи ювзанза шийла я чухьа.

— Тахан цIи лотае вIаштIехьдаьинадац, — бехказа вувл ферма бригадир Узиев Юсап.

Ферме даьсса латташ да капитально хьалдаь доккха кхий, конторана лаьрхIа ше къаьстта цIа а да дIакъайла латташ. Кулгалхоша цхьа бахьан а йоахко йича доахан леладерашта лерттIа салаIара мел эшар вIаштIехьдаккха торонаш я.

Ферме йолаш я доахан кхабара рацион. Хьалтеха да ферма коллектива пятилетка кхоалагIча шерара социалистически декхараш, хIара доярка тIайица декхараш. Керттера декхар да хьалхарча деношка денз продукци лаьгI ца йолийтилга. Из оагIув геттара ледара латт «Малгобекский» совхоза доахан кхоабача ферме. Укх шера январь бетта планах паччахьалкхенна 20 тонн шура дIаяла езаш хиннача дIаеннар 8 тонн мара яц.

ДIадахача эггара халача Iай хинначул а гаьнна лохбеннаб шура яккхара а паччахьалкхенга йохкара а боарам. ХIанз укхаза дийнахьеи буси 203 Iаттагара йоаккха шура 432 килограмм мара яц, е хIара Iаттагара лаьрхIача 2,1 килограмм; паччахьалкхенна дIалур 306 килограмм я. Соахка февраль бетта 200 Iаттагара дийнахьеи буси йоаккха шура 804 килограмми паччахьалкхенга йохкар 658 килограмми хиннай.

Гучча тайпара, соахкарчул шозза кIезигагIа йоаккх ферме укх шера продукци. Цун керттера бахьанаш — доакъар во хилар, долаш дарех бизза пайда ца эцар, доахан леладерашта болх бе а салаIа а эша хьалаш вIаштIехьа ца дахар, лерттIа цар къахьегам вIашагI ца боллар, зоотехнически болх ледара лелабар да.

Дукха дикагIа дац гIулакхаш «Советский» совхоза шурий ферме а. Дикал лакхагIа йолаш да укхаза Iалашдаь доакъар. Цхьабакъда гIожа доакъар вIалла кийч ца деш, ше долчча тайпара доаханна дIател укхаза а. Доахан диза а онда а да. Цхьабакъда цар продуктивность лоха я. Шура яккхара а из паччахьалкхенна дIаялара а декхараш кхоачашдац, совхкарчул кIезигагIа я доахангара йоаккха шура.

ДIадахача шера февраль бетта юххье дийнахьеи буси ферме 875 килограмм шура йоаккхаш хиннача, хIанз укхаза 724 килограмм мара яккхац. Соахка феврале хиннaчул 122 килограмм кIезигагIа я дийнахьа паччахьалкхенна дIалуш йола шура а.

Бахьанашка хьежача, уж а цхьатарра, лаххехьа дийцарам моргаш да.

Совхозийи фермайи кулгалхой, партийни организацей, юрта боахама специалистий декхар да уж кхоачамбоацараш сихагIа дIадахара, йолча торонех бизза пайда а эцаш доахан кхоабилга вIаштIехьдаккхара, юххьанна денз пятилетка кхоалагIча шера декхараш толамца кхоачашдара берригa хьайбаш леладераш оарцагIбахар.

Доакъар кийчду цехаш яц «Малгобекский» а «Советский» а совхозашка. Шин-кхаь шера уж хьалъе вIаштIехьа даьинадац укхаза.

Иштта ледара латт районерча кхыча кердача совхозашка а боахаме эша гIишлош хьалъяра гIулакх. Цу даькъе МагIалбикерча комсий совхозашта дукхагIа новкъостал де доагIа «Чеченингушвино» объединене кулгалхоше.

М. ЧЕРГИЗОВ,
юртбоахама продукташ паччахьалкхенна дIаяларен цар дикалеи инспекце зоотехник-инспектор.

М. ДАСКИЕВ,
«Ленина байракх» газета отдела заведующи.

А. ХАРСИЕВ,
«Серлало» газета соб. корр.

Л. И. БРЕЖНЕВ

ЗӀАМИГА ЛАЬТТА

(ДӀахододар. Долалур 11, 14 февралерча «Сердало» тӀа).

Штурм кийчъеш хинна деношкахь бийсаши эггара дукхагӀа болх баь, эггара чӀоагӀагӀа халo тӀаэтта ха санна дагаух сона. Цхьабакъда ма-тара дацар уж ЗӀамигача лаьттан тӀа осада йолча ханарча деноштех бийсаштех! Балхо кӀаьдвацар, халоно гӀадвугар, нахаца хиннача кердача вӀашагӀкхетаро низаш телар. Десанта авангарде гӀолга дӀатӀаийцар ЗӀамигача лаьттан тӀа эггара хьалха Ӏобоссача хана турпалал гойтача В. А. Ботылевен политчасте гӀолларча цун заместитела Н. В. Старшиновен командованегӀа йолча форда гӀашлой къаьсттача батальоно. Цу батальонага дӀаелар моастагӀчунгара эггара хьалха хьадаьккхача Новороссийскерча лакхача цӀен тӀа ӀойогӀа аьнна байракх. Ший чӀоагӀа сий дар санна лоархӀаш байракх дӀанийцар шоллагӀча статьяи старшинас, къоначa коммуниста Сморжевский Владимира. Майрача разведчика, хьалхарча десанта турпала, шийх беннача тешамах дог тохаденна воакъосташта дув бнар: «Фордахой сий Ӏодожадергдац аз!»

Юххера а, арме командующе К. Н. Леселидзе штурм е бӀу бига беза командираш хьагул а баь хьакхайкийр ха «Ч» — кхоана 10 сентябрь да яхаш тховсара 9 сентябре штурм ергӀола сахьат а минута а. Укхаза юххера къоастадир хӀаране декхар. Цул тӀехьагӀа, операци дӀайолаяла ах ди дисача хана, Къилбаседа-Кавказски фронта командующе И. Е. Петрова эскарен флотен командни состава шерра совещани гулийр, цига хӀаране кийчо ярах дийцар.

Наступлени йолае цхьа сахьат дисача хана дерригача стрелкови доакъошка, десантни отрядашка, кемашка митингаш йир. Геттара дукха дар нахага ала дезаш хиннар, хӀаьта ер ха хьатӀаотталца тхо из дувца йиш йолаш дацар. Долче, хьахаржа дезаш дар эггара чӀоагӀагӀа эшаш дола дешаш. Дуккхача митингашка хилар со. Штурм ярах дола приказ чӀоагӀа деган гӀоздаьнна, аз-м аргдар, гӀадбаха салташа тӀаэцарах тийшар со.

ХьатӀакхаьчар 225 ден-бус оаха массане сатийса ха. Маркотхски дукъа тӀа кийчъяьяр командующе наблюдательни пункт. Укхазара тӀаьръюкъе санна бӀаргагора Цемесски бухта, порт, города дикка доккха дакъа.

Бийса. Операци дӀайолаяла кхы ха йисай, цхьабакъда укхаза хӀанзле а дукха нах ба. Штабной эпсарий группаца цхьана эскара командующи, штаба начальник инарал И. О. Павловский, шийн помощникашца цхьана артиллере командующи инарал Г. С. Кариофилли, бӀун кхыча тайпай командующеш. Телефонни гургалаша мара ца боабеш чӀоагӀа сатем латт. Разведчикаша хоам баьб: моастагӀчун оагӀонгахьара из дӀа-юха хьовш цхьаккха хӀама зелац. Юкъ-юкъе цхьацца йоккха топ йоалаш хоз, тинна боагӀа йоккхача топа пхо экхх цхьанахьа — тӀаккха юха а сатем отт. Сендухьа дар а хац, шорттига, борд-бордагӀа дора къамаьлаш. Эпсараши инаралаши каст-каста сахьаташ тӀа хьежар.

ТӀаккха юххера а, хьатӀаэттар ха: «Ч» — 2. 44. Сона ховра цу минуте 800 йоккха топи 227 «катюшей» етта йолаергӀолга, цхьа бӀаьи ах оаьи бомбардировщик гӀетта сигала гӀоргӀолга. Из мел низ ба-м, бакъдар аьлча, са дика сакхувра. Цхьабакъда хьахезачо цец-ама ваьккхар со. Дерригa лаьтта дохаш латташ санна хеталора.

Пхиитта минута лаьттар артиллерийски подготовка. Цу юкъа хьалххагӀе а белгалъяьча моттигашта 35 эзар снаряд техар. Атаке бахар ЗӀамигача лаьттан тӀара форда гӀашлойи стрелкови бӀуи— форда йистера из еза чӀегилг хозахета мича лораяьяр оаха. Вокх оагӀорахьара наступлени йоланир цементни заводаш йолчара. Оаха лийрххӀача тайпара, тӀом болабир форда десанто а.

Городе йийннача цӀерий сердалоно Цемесски бухта сийрдаьккхаяр. Со Геленджика оагӀорахьа, боадонга дӀахьежар, цхьаоакъда порта юххе мара бӀаргайовнзар сона бӀарг тӀа ца отталуш масса тӀехлийлхачен духьаленаш хӀалакъяьчен «катерий-прорывателий» хьалхара группа. Артподготовка йоласнна ялх минут йоаллацехьа а хилар из. Условни знак араяьлар — «никъ хьаонилла ба». Массехк минут яьннача гӀолла малхоузехьарчен малхоалехьарчен молашта еза-нокхка торпедаш а ниттa, шоаш ма-доагӀа бухте хьачудаьхкар катераш. Берда йисте гӀолла яь чӀоагӀаленаш тӀактaлтӀакховсаш, селлара чӀоагӀа теха яр. КӀуро, цементни демо къаилаьккхаяр берда йист. ГӀах Ӏобоссаоеш дола катераш моастагӀчоа гургдоацаш дӀахьуладаьдар цо, хӀаьта цул тӀехьагӀа ниисса пхиитта минут яьннача гӀолла, вешта аьлча артподготовка чакхъяьннача ханна, пристане латаш яр Ботылева батальон. БӀарг хьа ца локкхинташ моастагӀчо еттача топашта кӀал Ӏовессар 800 саг, шоашца станкови пулеметаш, миномёташ, танкашта етта топаш а йолаш.

Долла хӀама вӀашагӀъийра Цемесски бухте. Юхахьувзача метте урагӀа ухинташ хий а долаш, массе оагӀорахьара тӀаухар катераш, цудухьа хеталора, хӀанз-хӀанз вӀашка ма кхетин уж аьнна. Цхьаоакъда долла хӀама бакъонца дайча лоархӀамегӀа лелаш дар. Торпедни катераштa тӀеххьа долхар кановерски лодкаш, ха ду катераш, сейнераш — хӀара кема ши-шиъ наькъагӀа. ВӀаштӀехьа тӀехьа еш атакаш нир Лесная, Элеваторная, Нефтеналивная, Импортная яхача пристанашта. Лелхамехи цӀерехи бувлача ало дика сийрданоахар порта юхе гӀоллара бухта. Бокъонца кхехкаш санна хетар цу чура хий.

Лесная яха пристагаь хьаьаьккхача Ботылева батальонаца цхьан ханна хӀана хьеданзар аьнна, Цементни пристана тӀахьийдар С. Н. Каданчика командагӀа хинна 1339-гӀа стрелкови полк. Ӏойоссa ерригача полка вӀаштӀехьдаьннадеце а, бердах дӀатовсабеннараш цхьатарра денал ураоттадаь тӀаудар моастагӀчун чӀоагӀаленашта. Са хуллаш хьаьаьккхар цар йоккха опорни пункт — «пролетарий» яха цементни завод. ШоллагӀча бийсанна царех дӀакхийтар вож юхенисa полка подразделенеш.

Зем боахача пункте цахаддаш еттар телефонаш. Тешаме бувзам оар ерригача соединенешца. Ӏалаьмате сабарен шиш болаши кулгалдора тӀема йоккха говзал йолаш волча командармо. ТӀом беш латтaча хава сихха хувцамаш дора бӀун доакъошка, керда низаш тӀаккхувлар, новкъостал дохийтар кхерам дукхагӀа болчахьа.

Хьалхарча минуташка гӀанкарваьккха моастагӀа гӀаьметта венавар. ТӀом болабелар хӀара здане, хӀара квартале. Оаха хьаьаьккхача плацдарма доазонаш белгал а даь, гитлеровцаша йоккхий топаш етта йолайир цунна. Цхьабакъда наступлени еш долча эскара доакъошта гӀо дора вай артиллере а. МоастагӀчо дӀалаьцача территорена ха юкъе ца йолийташ бомбаш чуетта йиш хургӀолаш вӀаштӀехьдаьхадар вай летчикаша гӀулакхаш. Даим сигала яр штурмовикаш — хӀара денна ялхазза-ворхӀазза гӀовттар уж.

ШоллагӀча бийсанна электростанци йолча оагӀорахьа Ӏоессар 1337-гӀа полк. Цунца Ӏовессар полковник В. А. Вруцкий а, 318 стрелкови дивизе командир. Цхьабакъда царцара бувзам хьадабар. Командуще юхьмарех гора сона из цхьан хӀаманна корзагӀваьнна хилар. Ротеи батальони хинна ца Ӏеш, бӀарчча хӀапа яц аьнна йола а цу тӀа керттера хӀама тохача лостамгахьа а дивизи хабар доацаш яр.

Леселидзес приказ делар электростанци йолча оагӀорахьа бехктокхаме эпсар вахийта, Вруцкий хьалаха, гӀулакхаш бокъонца мишта да а хьеже, сов сиха хоам бе аьнна. Аз, уйла а яь, командующега аьлар, са заместитела Похомовна тӀадилла из гӀулакх. Командующи, шийна из дика вовзаш хиларах, цу сахьате раьза хилар, хӀаьта а оперативни отдела начальника приказ делар цо цунца отделера капитан Пушицкий вахийта аьнна.

— Са «виллис» йига шоашта, — аьлар цо цу ханна.

Цар хьалхарча юхьигех чакх а баьнна городе бяха безар, хадданза детташ латтача герзашта юкъе гӀолла, Вруцкий хьалаха ха, опыт йолча бӀаргаца долла хӀама зе, карта тӀа делле, тар ма лу сихагӀа юхаккхача безар. Ирава, кхы зе доацаш юхавера шаккхе а, «Октябрь» яхача завода гаьна йоацаш цар йита хиннача командующе машина бомбаш йийтта йохаяьяле а. Дуккхача духьаленех тӀех а бийнна, берда йисте гӀолла хьалийллача хий Ӏоухийтача турба чу гӀолла чакх а баьнна, ниисса дӀахьежача ягӀаш электростанци а хӀаьта аьтта оагӀорахьа фашисташа хадданза дов арадеш йола йӀаьха здани а йолаш йолча цхьан майдан тӀа баьннаб уж. Электростанцега дӀакхача кховзткъе итт метр юсар, цхьабакъда цунна тӀабода никъ гуччахьарча майдан тӀа гӀолла е кӀора гувнашта дехьа ягӀача зданена юххе гӀолла мара бодацар. Сихха соцадир де дезар. Пушицкий кӀора гувнашта тӀехьашка гӀолла текхаш вода, хӀаьта Похомов дӀаметтахьа а йиккхе кхерамеча участках чакхвоал. ТӀехьагӀа цо цӀенхаштта дийцачох, дунен тӀа эггара дикагӀа вола спринтер а тӀехьаккхуврггвацар цунна. Кхераме хиннаяле а, цу наькъагӀа баьхкар уж юха а, цаӀ-м хац сона, ши карт а цигарча хьалах йола даннеш эскара ТӀема советага дӀакхоачаяра гаранти луш йола донесенеш а яхаш. ГӀайгӀане кхаъ а бера цар: полковник Вруцкий чӀоагӀа контузи яь, бӀарг баькха, пхьарсах чов яь ва. Цу сахьате оарц дахийтар, шорттига долхе а, цхьабакъда юха ца доалаш дӀахьалхашкахьа долхаш латтача дивизе доакъошта. Дивизе командира декхараш ханна кхоачашделга тӀадиллар штаба начальника.

Улицашка тӀом латтар. Цхьаннена тӀехьа шоллагӀбар болаш хоамаш ухар: вокзал хьаьаьккхай, цига а форда байракх урагӀегӀай; ше хьаь дагӀа «Аьшкабесара цӀа» хьадаьккхад; хьадаьккхад «ЦӀе цӀа», вайбарош школе чубаьннаб, 103 квартал мукъаяьккхай... ХӀаьта царех хӀарабар во кхаъ шийца а болаш хулар: 318-ча дивизе политотдела начальник А. Тихоступ вийнав, Эскара политотдела инструктор майор П. Исаев вийнав... эскара политотдела инспектор майор А. Цедрик вийнав... Цул кӀеззига хьалхагӀа вийра М. Видов, тӀехьагӀо Анапана юххе вийра 83-ча форда бригада политотдела начальник К. Лукин.

ДагадоагӀа сона, сои изи цхьана дӀачудаьлар берда йистерча гӀомар тӀа хьалъяьча цхьан румынски блиндажа чу. Ӏалаьмате йӀайха яр, цудухьа цхьан юкъа Ӏийне отта безам хиннабар Леселидзеи, сан, Зарелуайи, Лукиннеи. Цхьабакъда блиндажа чура хьахозаш цхьа шорх, хадданза, вӀалла чӀоагӀа а доацаш деш тата дар. Аз аьлар:

— Из, гучох, сахьата механизм я. Хетаргахьа, бомба еллай кӀал. Доллел, дӀаярадоврргдар вай укх чура.

ТӀаккха тхо фега хьаара а даьнна, блиндажа юхера дӀахо а даьнна, тӀаккхоллаю ферта ӀокӀал а тесса ӀоогӀора даьлар. Тхона геттара юхе Ӏовнжар Лукин а. Шокарч еттар цхьац-цхьаца йоагӀача бомбаша. Берда йистаца гӀолла хьал дерригa гӀомара гувлгаш дар. Лелхамий тата мадижжиге а тхо хьалгӀайттар. Новкъостага кхайкар со:

Лукин! Лукин!

Йист хилац. Тхо дӀатӀадахача венна уллар. Кхыметтел сек даьккха а, цхьаккха хӀама даьдацар. Миха талгӀено вийнавар.

Из бакъдац, доттагӀа леш хилац.
Уллув воацаш мара хилац.
Тхов-кӀийле цо хьоца екъац
Цу хьа фляга чура цо малац...

Дика аьнна поэта. Кертаца-м аз долла хӀама кхетадора: тӀом ба беш, балараш хиланза даргдолаш дац. Цхьабакъда дог ладувгӀаш дацар. Са ца тохалуча лазаро Ӏувдар из. Айса яздора моаройи боабаьча исташка письмош, са коана лаьтта улл цоккъостий лахьташка, са автомата чура ала дӀаухар Ӏаьрж делла еча салюта залпа юкъе.

Парте тешаме къонгаш цун цӀерагӀа кхайкар уж бӀухошка садехка тӀом бара уж гӀахьехаш. Даьхен духьа шоай са ца кходеш хилара тӀахьехар. Цудухьа эггара хьалха шоаш дора цар тӀем тӀа вокхарга де яьхар, бӀухой шоашта тӀехьа а боахаш. Дизза кхоачашдаьд цар Ленински наказ — шоашкара хьоккхам а телаш хьахьекхад, коммуниста хозача гӀулакхаца ваха меттел, доастама воацаш вала а ховш хилар.

7.

Ялх дени ялх буси лаьттар Новороссийске тӀом. Эскарe доакъони соединенени номераш дагаръе оттаргвац со, цифраш а кхуьлзргьяц аз—штурм бокъонца ше хиннача тайпара ниййцай тӀема-исторически литература тӀа. Цхьаккха да белгалдаькхача лоархӀаме дар: тӀемахой дӀатӀагӀортара низ, цар сийлахьа дорхал кхы уж цхьаккха а хӀаманга юхакъовлалургдоацаш, селлара чӀоагӀа яр. ХӀара денна а кхыметтел хӀара сахьата а бӀаргагора тхона тӀем тӀара денале гӀулакхаш. Кхы ца дувце а, царех цаӀ мукъагӀа хӀаьта а дувца дезаш ва со. Фашистски чӀоагӀаленашта кхозза аьттув ца боалаш атака йир форда гӀашлой рото. Прорыв яр духьа добровольни штурмовой группа вӀашагӀиолла лаьрхӀар рота командира Иванова. Цхьантта саг вахар цунна юкъе рота парторг Валлиулини аиъ коммунист кхыи керте а волаш. Шоаш ма-болхха чухехкача цар моастагӀчун оборона ховданир, тӀаккха царна тӀеххьа бӀухой а чухьалхар. Цхьабакъда улица Ӏоккхоачалучча сехьагӀара хьадеча довно кхы дӀахо ца бохийташ совцаоир уж. ТӀаккха Валлиулина старшинага Дьяченкога аьлар: «Пулемет соцача хана нах атаке баха гӀовттаоергбо Ӏа». Из къамаьл хьа а даь, текхаш дӀавахар из. Пулемет хьетташ хиппача подвала кора юхе дӀакхаччa воаллаш пхоно лаьцав из. Цхьабакъда, цӀийна Ӏувдалуш ше воллашехьа а, цу кора тӀатоссавеннав из. Из бӀы хьаоаьккхаo.

ЗӀамигача лаьттан тӀа цхьана хиларах дика вовзаш вар сона Салахудин Валлиулин, дикагӀа болча парторгех цаӀ вар из. Цунна совгӀат хьожадеча листа кулг яздеча ханна, уйла йора аз, цу тайпара денале гӀулакхаш мичара хьахул. Шеко йоацаш, бокъонца ше вала водилга ма хайнадий сага. Цхьабакъда цу хана цо шийга яьхадале тамаш я: «Денале гӀулакх гойтаргда аз хӀанз». А, из сурташ тӀа гойтача турпалий майрал яцар, из яр кӀеззигача дешаех латта, бӀагалйоахаш йоаца, кхыметтел аз-м аргдар цунах, «ТӀоми машари» яхача романага хьежача Л. Н. Толстоя къаьстта дика лоархӀаш хиина йижа майрал яр. Цудухьа из денале гӀулакх цу деша маӀан Толстоя кхетадеча тайпара дар: ше де дезаш вар ду саго, фуннагӀа дале а.

Бакъдар аьлча, валар тӀаэттача хана ккерабалар наьха долаш да, из виттa диллад. Цхьабакъда унзареча минуте беш бола соцам ши-шегӀа дег чу бессача, хьалхагӀа дӀадахача дерригача вахаро кийчбина санна бар. ТӀаккха, цхьа доазув да-кх, цхьа минут йоагӀа-кх, тӀемахочо-патриото Даьхенна хьалхашкара шийн декхар кхетадеш хиларо кхерам а, лазар а, валар а дицдеш. ТӀаккха, дагадоацаш нийслуш дац-кх из хӀама — денале гӀулакх, саго шийн са а кхеташ шийн вахар дӀалуш дола гӀулакх бакъ а сийлахь-доккха а хиларах дог тийша хилар да.

«ТӀом нийсхон гадоаккхаш тӀом хиларах дог тийша хиларо, — яздаьд В. И. Ленина граждански тӀема шерашка, — шоай вежарий гӀулакха шоай вахар дӀадаланза даргдоацилга кхетадаро салтий дог ураоттаду, ца хезача тайпара йоккхий халонаш лойт царга... из да, герз бе а делла дӀаоттаваьча хӀара болхлочоаи ахархочоаи ше сендухьа вода ховлга, цудухьа шийна ховшшехьа в, нийсхон социализми котъяккхар духьа Ӏоухийт цо шийн цӀий».

Цу башха-дикача ленински дешаша кӀоарггеи нийсен хьаделл халкъа нравственни низаш духдувла хьасташ, Сийлахь-боккхача Дай-мехка тӀема шерашка вай халкъо нийсхон социализми котъяккхар духьа дах, цӀаккха лергдоаца денале гӀулакх духдийнна хьаст.

Москвас 16 сентябре салют елар Къилбаседа-Кавказски фронтен Ӏаьржача форда флотен майрача бӀуна хьамара. Доккхий низаш вӀашдухьал лаьтта ха чакхъяьлар. Станичка яха ЗӀамига посёлкилг тӀаягӀача ерзанча участке, ворхӀ бетта баь хиннача гонна юкъе халонаш а лайна, котбаьлар вай тӀемахой. Наьха санна чӀоагӀале а яь дӀаоттаяь йоккха город яр гитлеровцашка, хӀаьта а вай ялх дийнахьа араккхайсар уж цу чура.

Город мукъаяьккхарий шийна ниссa кхы цхьаькха доацача деналеча гӀулакхей майралей лаккха мах бир Даьхено. Ткъеста соединенехи даьхахи Новороссийски аьнна сийлахьа цӀи тиллар. Эзараш салташтеи эпсараштеи Советски Союза орденаши медалаши елар. ТӀехдаьнна деналера гӀулакхаш карагӀдийначa иттaш тӀемахошта Советски Союза Турпал яха езагӀа йола цӀи елар.

БӀун дерригача тайпаша дакъа лоацаш хинна Новороссийски десант Сийлахь-боккхача Даймехка тӀема эггара йоккхагӀйолча десантех цаӀ яр.

Новороссийск бахьан долаш баь тӀом дӀабахача тӀема историена юкъебахаб коталонца болча советски наькъа чӀоагӀа лоӀам, тӀем тӀара денали майрали, ленински партена, социалистически даймехка боарам боацаш чӀоагӀа мутӀахьа хилар хьахъоккхача масалех цаӀ санна.

Лакхехьарча Главнокомандоване приказага ладийгӀар аз радио чу гӀолла ахаш дохадаьча, парте горком чухиначa цӀеношка. Городе бахача наьха митинг оаха янзар: бахаш нах бацар. ТӀаккха улицашка гӀолла доладелар тхо. Е улицаш а яцар. Чухийрцача гӀирсий гувнаш. Ерригa город духхьал чулла хинна яр. Цхьан тола чура шийца циск а долаш йола йоккха саг корайир, кхы саг вацар. ДагадоагӀа сона, цига кхы а элеватори цунна лалла морякий клуби яр. Цул хьалхагӀа фашисташа лийца вайбараш цу моттиге чу а лаьхка, фатаген ӀотӀадахийта цӀи а теха, боагабьбар. Унзара сурт да.

Болх беш бар сапераш, зе дергдоацача а йоахаш дӀакхухьар эзараш минаш, фугасаш, лелханза йиса бомбаши снарядаши. Хьалдийтта доахка йоазош Ӏодоахар: «Городе бахача нахах гучаваьнна моллагӀа саг ше волчча топаш теха вуврга». Вай нахах кхерар фашисташ... Морякий клуба хьалхашка гӀолла дӀауллаш коартолий кха дар, циггача дӀахьалхашка ваьлар со. Колонина йоах сога:

— Хьо мича ваха гӀерт?

— Хьо ТӀема совета член ва, — жоп делар аз, — хӀаьта со политотдела начальник ва. Ши гӀа хьалха хила везаш ва со.

Новороссийск мукъаяьккхачул тӀехьагӀа кӀезигдукха мукъагӀа садаккха догдоагӀар, цхьабакъда цхьанна а сахьата юхасовца ниш йолаш дацар тхо. Штурм дика чакхъяларо торо хилийтар ерригача плацдарме наступлени яра. Вай бӀуво тӀехьара тӀа оеча низагӀа юхахьажа ца кхоабеш удар немций, ШайтӀай коанаӀараш оалараш хьаьхар оаха, тӀаккха хьабеллабелар Анапе бода никъ. «Кримгильда» операци (Ӏамански ахгӀайрcи тӀара бӀу цхьан боаррамагӀа тӀаозилга) «Брунгилдаца» (сихха эвакуаци елга) хуьца йийзар гитлеровски командоване. Цхьабакъда цу мифически дамо а новкъостал данзар царна.

Сатоссача хана новкъа а даьнна хехка долхар тхо, цигача хоам бир тхога, хьалхашкахьа вай авиаци немецки бӀуна штурм еш я аьнна. Машинаца вар Колонин, Зарелуа, сои адъютант Кравчуки. Гучох, деттача цхорчашта юкъе сага сакхуваш хуландаь нийсденна хургдар из, цигача аз цӀогӀа техар:

— Ӏодувша кӀантий, хӀанз вайна бомбаш етта йолаергья шоана!

Тхо, тӀера Ӏо а кхоссаденна, наькъа йистте гӀолла хьалдиишар, хӀаьта а минут яха мара вай воай авиаце лозадора тхо. Летчикаш-м, бакъдар аьлча, цу гӀулакха укхаза бехке бе ниш йолаш сап. Чухехкеча хана юхакъовла ма-моттa хулар, тхо дерригаш а ниттa дӀахьалхашкахьа гӀертар цу хана.

1943 шера 21 сентябре тхи эскара танковин гӀашлойи соединенеша низ болаш хӀама а теха город Анапен порти — Крыме бодача наькъа тӀа моастагӀчо еча духьален керттера чӀоагӀале хьаьккхар. Наступлени сов низ болаш хиларах оккуланташа Ӏоккхувсар шоашка мел йола хӀамаш, наьха цӀенош довхаш шоаш мел гулдаь рузкъа а кхыметтел форда тӀа даккха шоаш кийчдаь хинна мехкдаьттах детта 16 кема а.

Чухьидача вай бӀун хьинар тӀа-тӀа совдулар. Денал тӀем тӀа Ӏоаьча опытаца цхьана лаьрхӀача — боккха, юхатохалургбоаца низ бар. Цхьабакъда толам аттача гӀолла боаккхар аьнна ала цхьаккха дича а мегаргдац. Тхона духьала даттар дорха, низ бола, герзашца чӀоагӀа кийчбенна гитлеровски бӀу. Ха гаьна яккха а гӀерташ, Крыма тӀадолхача наькъашка шоай юхейиса рубежаш бокъонца чӀоагӀъяр цар, хӀалак хулача дӀакхаьчараш санна дорхбенна гувсалора уж пах бахача хӀара моттигах, хӀара гувнах. ХӀаьта Къилбаседа-Кавказски фронта эскараша, Ӏаьржача форда флотен Азовски флотилен кемаша, форда гӀашлоша, авиаце хадданза низ тӀалоаттабар бахьан долаш 1943 шера 9 октябре бокъонца мукъаяьккхар Тамански ах-гӀайре.

Керченски пролива берда йисте бӀаргадайра тхона гитлеровски акха гӀулакхаш хьахьокхаш дола сурт. Командирий группаца цхьана турмал чу гӀолла низткъа мара гуш доацача, гаьна доалаш латтача моастагӀчун транспортни кемашка хьежаш латтар со. Дика бӀаргагора тхона царна гадоахарг духьалъянна вай бомбардировщикаши истребителаши. Цхьабакъда, шоаш дӀатӀакхаьчача юха а йийрзе дӀайолхар самолеташ. Оаха кхетадеш хӀама дацар из. Пилоташа тӀехьагӀа хоам бир: кемай палуваш хьалйизза чубехка кхалнахи бераши доахк. Бомбаш етта йиш йолаш бац летчикаш: герза низаца палуба тӀа баьха нах — трюмашка чубеинача фашисташта хӀама ца дайтар духьа оттаяь духьале яр.

Хьалхашкахьа Крым яр. БӀуна Ӏодийшар № 51 а йолаш дола 1943 шера 9 октябрера Къилбаседа-Кавказски фронта командующе приказ.

«Сий долаш гӀорбаьннеи ба 18-ча эскара бӀун тӀема никъ. — йоахар цу тӀа. — ЗӀамигача лаьттан тӀа; Мисхако, Новороссийска юхе лоамашка даьча турпалча тӀемашца, Новороссийски портаи городаи майррен бӀубеннеи яьча штурмаца баьккхаб 18-ча эскара сийлен никъ. 18-ча эскара бӀуво, Анапа, Тамань яха городаш хьа а лийца, эггара хьалхагӀа кхоачашдаьд Тамане моастагӀа вохавара тӀема декхар».

1943 шера кхоана 1 ноябрь да яхаш тховсара Керченски пролива тӀа дӀаарадаьлар 318-ча, хӀанз Новороссийски стрелкови оалача дивизе бӀу тӀа а болаш дола десантни кемаш. ЧӀоагӀа баьннача михагӀа, хадданза еттача йоккхийча топий пхорчашта кӀал, минаш йоахкача ткъаь итт километр шерача форда оасах чакх а даьнна, маьрша Ӏобессар уж крымски берда тӀа, Керча юххера Эльтиген яха чкъаьрий доахарий поселок йолча.

Уж Ӏобоссале хьалхагӀа Ставка викала маршала С. К. Тимошенкос аьлар, 318-ча дивизе десанта толам баларах тийша да Крым мукъайоаккхилга. Ховш ма-дарра, бокъонца бакъ а хинна дӀаэттар цун дешаш.

Ма-дарра аьлча, деррига а из да-кх «ЗӀамига лаьтта» яхача маӀанца дувзаденна са мел хиша хӀама. Сийлахь-боккхача Дай-мехка тӀема цхьа оагӀув. Ерригa а, цхьабакъда йицлургйоаца, алхха цхьа оагӀув.

Лакхехьарча Главнокомандующе деннача приказагӀа 3-ча Украински фронта кара хургдолаш эшелонашта тӀадувтташ дар тхо. ЗӀамигача лаьттан тӀа даьча тӀемели Новороссийска яьча штурмали гӀехьагӀа из, дукха хӀама ца эшаш, салаӀар, морг хетар тхона. Цхьабакъда тӀем тӀара вахар хувцалуш ма хулий, кхыдар дар тхона кхело хьожадаьр.

1943 шера 6 ноябре, Киев мукъа а яьккха, итт дийнахьа 150 километр малхбузенгахьа дӀахьалхашка баьлар вай бӀу, нах бахача дуккхача моттигашкара, цу даькъе Житомирера а Фастовера а араккхесcар моастагӀа. Тийда яр «Центри» «Юги» яхача эскарий группаш вӀашагӀъювзайолийташ хинна лоархӀаме коммуникацеш. Гитлеровски бӀуна тӀаэтта хинна хьал кхераме хилар гуччахьа дар. Немецко-фашистски командоване, Францера керда низаш сехьа а кхайса, Житомирай Фастовай къулбехьенгахьа тӀаэзар цхьа пхийтта танкови, моторизованни, гӀашлой дивизи. Гутчахьа яр гитлеровски план а — къулба - малхбузенгахьара хӀама тохилга, Днепра аьтта берда тӀара тха плацдарм хӀалакъелга, юха а Киев дӀайоаккхилга. Прорыв е а Житомир шоз лагӀа юха дӀалаца а вӀаштӀехьдаьлар фашистий.

Из прорыв дӀакъовла, тӀавоагӀа моастагӀа юхасоцаве аьнна приказ деннадар тха 18-ча эскара, Катукова танкови эскара, кхыча соединенешта. Тхоаш наькъа даьнна долхаш инарала Н. Ф Ватутина команда еш хиннача 1-ча Украински фронтагахьа дӀалестар тхо. Цу ханале Житомирски шоссе 74-ча километре а кхыча, Украина столицагахьа бодача наькъа тӀа вар моастагӀа.

Эггара хьалхагӀа араяьлар ТӀема совет, Эскара штаб, политотдел тӀахинна эшелон. Цунна тӀеххьа йоагӀар эскара соединенеши доакъоши тӀахинна эшелонаш. Сиха долхар тхо, паровозаш хувцар духьа мара юха ца совцаш. Баглей яхача станцера бийсанна тӀехдаьлар тхо — уж Днепродзержинскера ерригa а ялх километр мара яцар. Иштта геттара юхе хиннача кхыча станце юхасайцар тхо. ХӀанз се ваькхача моттигашка хьакхаьчавар со.

Вагона чура дӀаараваьлар со, мух хьекхар, шийла яр, гобаьккха дӀахьежача гуш цхьаккха хӀама дацар. Боадонна юккъе гӀолла дӀахьежар со, хеталора, хьамсарча «Дзержинка» —дас болх баьча, со а дӀаволавеннача, кочегар а цул тӀехьагӀа силовой цеха инженер а хиннача завода кӀура хьаж етталуш санна. Иштта пигахьа салаттар, цхьан дийнахьа, цхьан сахьата, массехк минута мукъагӀа чуотта догеттар. Цул хьалхагӀа наьнагара письмо денадар сога, эвакуацера юха цӀаенаяр хӀаьта. Письмо тӀара гуш дар пун дукха хӀамаш ла дийза хилар.

Цу ханна лоацца цӀогӀа техар паровозо, вагона тӀа хьалтӀакхоссавала везаш дар. ХӀаьта дукха тӀехьагӀа, тӀом чакхбаьннaчул тӀехьагӀа, мара цӀенах кхетайзар со, бӀаргабовизар сай гаргара нах...

8

Гостомель яхача станце Ӏойоссайир тха эшелон. Колонщина яхача юрта дӀатаръелар штаб.

Цига нагтахьа мара хила везаш хилацар са, массе хана гаргагӀарча станцешка ухар, бӀу сихагӀа Ӏобоссабелга, эггара хьалха, Житомирай Киевай юкъерча наькъа бӀояхала дӀаоттаяр духьа артиллери Ӏойоаккхилга вӀаштӀехьдаьккхара новкъостал дора аз.

Кхоана 12-гӀа декабрь да яхаш тховсара бийсанна сахьат доаллаш латташ телефон техар сога эскара штаба опертнаяи отдела начальника заместитела подполковника Н. А. Соловейкина: Ставище яха юрт йолча гӀолла сехьа пйккхав моастагӀа. Массехк километр мара вайна гаьна бац уж.

Леселидзеген Колонинген телефон техар аз. Цу хана стрелкови полк гӀоттаьяр командующе, цу хана цу моттиге дӀаяха араьннаяр танкаш, цхьабакъда моастагӀа сехьа ваьннача моттиге сахьатил хьалхагӀа дӀакхоачарг мича яр уж-м. Уж хьажкачалехьа дукха хӀама ца эшаш штаба ерригa офицерски состав цига тӀахеца лаьрхӀар оаха. Кхы де хӀама доацача даьлча деш дола из гӀулакх дара маӀан фу дар аьлча, цхьанна а тайпара Киевски шоссе моастагӀчунга хоадабайтен дӀалацийтен йиш йолаш бацар.

Соловейкина телефон техачул тӀехьагӀа кхы хье ца луш приказ делар аз политотдела эпсараш тревогагӀа гӀоттабе аьнна. Ерригa а кхо минут мара яккханзар командующеца къамаьл деш, хӀаьта трубка аз Ӏойиллача хана, дӀахьежача чӀоагӀа гӀадвахар со: хӀаьтале кийч а венна, автоматаши гранаташи шоашца а йолаш латтар цхьа ткъаьитт-ех саг. ДӀаводар дӀа а хьаводар хьа а хьожавеш дӀа-юха бийкъар оаха уж.

Аз сайца ваьккхар адъютант И. Кравчуки цхьа автоматчики. ХӀама ӀалашЪяра маькара волча шофера машина чу яхьа ткъаьитт-ех гранат йилла кхийнадар. Ерригa улица екайора йолаялийтача машинаша. ГаргагӀарча полка КП йолчахьа дахар тхо. Эггара саготагӀа тхоашта эшаш йола сведенеш хьа а нийца дӀахо хийцар оаха. Хьалхарча юхьига тӀаккхача цаӀи ахи километр йисача хана миномёташца сов чӀоагӀа дов деш хиларах машин цигга латтийтанза даланзар тхо. Деттача герзя татана сихха тӀадчхар тхо, хӀаьта дукха ха ялалехьа саьнгар тӀа кхаьчар. Узамаш дора доарахоша, цхьа хӀама яхаш цӀогӀа деттар къоначa лейтенанта. Лаьттан балама дӀатӀа а вижа тӀом беш вар цхьа ткъаьх автоматчик, лоацача очередегӀ ювлар станкови пулемет. Унзара ваьннача сага цӀогӀа хьахезар боадонна юкъера.

— ТӀехьашка довла деза!

— Юхаоза хьай баге, зовз! — тӀачайхар лейтенант.

Цу хана укхазара гӀулакхаш мишта нийсденнад хацар сона. Хацар, саьнгарий из шоллагӀа мугӀ фашисташа атака яьчул тӀехьагӀа хьалхарбар а хинна дӀаэттабий. Хацар, тхоаш долча тхо чӀоагӀ ца далийта лаьрхӀа моастагӀа хилар а хӀанз цо юха атака йолаяр а. Из аз кхетадир, гӀашлоша юкъ-юкъе деттача герзий пхорчашта кӀал цкъахьаура а лелхаш, тӀаккха, вай пулемет ювла яьлча Ӏо а легаш, етташ автоматаш а йолаш тӀабоагӀа фашисташ бӀаргабайначa хана.

Лейтенанта са а тедаь, цепе гӀолла хабар хьалле аьлар аз, духьала латташ яха езараш духхьал минуташ мара йоацилга дӀахайташ: машинаш тӀа а хоаяь гӀашлой полк я укхаза хьахьожаяь, шоаш ма-йоагӀа йоагӀа танкаш. ГӀадваха лейтенант бӀухой болчахьа хьийдар, из кхаь а нийца вокх оагӀорахьа ведар Кравчук. ДагадоагӀа сона, цо вӀалла ца хадаш яьха:

— Комиссар ва из, политотдела начальник!

Дукха ха яр вай эскаре комиссарий институт йоаца, дукха ха яр комиссар яха дош ше бӀуна юкъе ца хоза а. Цхьабакъда Кравчука цу минуте гӀойленагӀа хийтта хиннад из.

ТӀом болабеннача хана дениз цкъа вайна Ӏийнавацар сона моастагӀа сел юхера бӀарга, цхьабакъда цу бийсанна хинна тӀом къаьстта дег чу бижар. Ракетий сердалонагӀа, теӀача моттигашка чу а лечкъаш, цхьан гувнагара вокх гувнага удар гитлеровцаш. Уж тӀехь-тӀехьа дукхагӀа тхона гаргахкоачаш латтар, керттерча даькъе из хьатӀа ца вайташ сецавеш хинна тха пулемет яр. Шаьхха гӀайтта уж гӀабоагӀача хана ювла йоласнна из цӀаьхха сецар. Нийлхьенна бӀухой цепь мара яцар хӀанз дов деш. ХӀанз кхы Ӏо а бувшапар немций — цӀогӀашеи цахаддаш еттача автоматашцеи шоай легаш ура а оттадаь, шоай дегтӀала хьалнийс а бенна удар саьнгаргахьа. ХӀаьта тха пулемет Ӏимад йоалаш яцар. Вийна пулеметчик токхазаь дӀаюстара воаккхаш воаллар цхьа салте. Безача маьха йола секундаш йоа а ца еш, со се ма-водда пулеметагахьа хьийдар.

Удаш фашисташ тӀабоагӀаш хиннача готтача лаьттан оасилгнга кхаччалца готденнадар сона цу хана деррига дуне. Из долла хӀама мел дукха дӀаьхделар сона дагадагӀа. Цхьа уйла мара кхы хӀама дацар са дег чу: юхасовцабелга! Хетаргахьа, сона хьахозаш дацар гӀема тата, хазацар, сайна уллув телаш хиннача командай гӀар. Цхьан юккъа алхха цхьа хӀама зеделар сона, аз топ тӀа ца лаьца моастагӀий а Ӏолегаш хинна хилар: уж бар тхона тӀехьара тӀа а кхийна дов деш хинна вай бӀухой. ДагадоагӀа сона, царех цхьание кулг хьокхаделар са кулгах.

— Моттиг пулеметчика мукъаялийтал, новкъост полковник.

Со юхахьежар, ерригa сангар хьалйизза бар салтий. Позицеш хьалувцар цар — Ӏема, къувсаш, лаьрххӀа. Кхоаччара, гаргара хетар сона бовзаш боаша уж нах а! Гитлеровцаш-м оаха, бакъдар аьлча, юхасовцабир, хӀаьта дукха ха ялалехьа, дуне ӀотӀадоагӀаш санна хетийташ тӀадаьржар тхо царна, Советски бӀуво мукъаяьккхар Житомир, наступлени дӀахо йора. Вай эскаре хиннача салтий вошалах, тӀема доттагӀалах, бӀухой шоай доакъой мел патриоташ бар — къаьстта дувца дог доагӀа.

МоллагӀа латар, моллагӀа тӀом, миччахь хулаш уж дале а, из цӀи, цӀий, Ӏожал я. ХӀаьта а, Днепропетровщинера Праге кхаччалца тайп-тайпарча районашка хиннача тӀемий уйла йича, ши-шегӀа хьадухьалъувт дагахьа цаӀ шоллагӀчул наьха санна бе-бе дола сурташ. Барвенково-Лозовской операци — хьа бӀаргашта хьалхашка ба лайво Ӏокхайлабаьха, ша санна шийлача михо дӀакхухьаш бола нах. ЗӀамигачa лаьттан тӀа хинна тӀом — лелхамаша кӀежйоахийташ латта Цемесски бухтера хий, детта бӀу тӀа а болаш хи чу дехьа-сехьа кхувса кемилгаш. ХӀаьта Сухумски шоссе берда йисте дӀакхаччалца — из дом ба. Из феца гӀетта лелар, цӀеноп, йоккхий топаш, машинаш хьулайора цо, бӀарчча тӀоа уллар гаьнаш тӀа, ткъоврoнгаш чу а соттаяь. Иккий бертигашка гӀолла кога айрашка, барзкъех чакх а бувлаш — дерзача дегӀага кхоачар из. Оаха хицеи кхатаицеи цхьана а духхьал ше болчча тайпара а буар из.

Иштал демаша баьккхача, маьлхо кхоккабаьча новкъа гӀолла, гобаьккха лелхаш снарядаш а йолаш, водар со тӀом бе кийчлуш йоалла цхьа дивизи йолча. Кхы дӀа ца а йохалуш латтийсар машин, тӀаккха юстара гӀолла ваха моттиг йий хьажа со тӀера Ӏоваьлча, чӀоагӀа гӀар айяь наькъа йисте цхьа хӀама къувсаш вагӀа сержанти салтеи бӀаргавайра сона. Цхьа тамашийна хӀама гучадаьлар.

Резервни часте хьожаваь направлени а йолаш, госпиталера юхавоагӀаш хиннав салте. Наькъа воагӀаш шийна ховшшехьа, а группал тӀехьа а вйса, веддав из. Цунна тӀехьа вахийтача сержанта чов яле из юкъе хиннача кхыча частера хьалацав из, Рота командира, цар дер фу дов да а хьежа, хьалха хиннача шийн бӀухочунга аьнад: де хӀама дац, сержантаца дӀагӀо. Иштта хьаболабеннаб уж. ХӀаьта наькъа воагӀаш салте духьалваьннав: воагӀаргвац со, кхы дувца а ма дувца, сай часте юха дӀагӀоргва.

— Тха полке хьожаваь приказ да укханга, — са хаттара жоп а луш аьлар сержанта. — Приказ кхоачашдаьдац укхо, дув къаьрбаьб. Ер-м суд е езаш ма варий, хӀаьта а юккъе гӀолла шийн дар дувц.

— А, къаьрбаьбац, новкъост командир, — дехар деш санна йист хилар бӀухо. Ведда тыле мича вахав со, сай часте хьа мара мича вёнав со.

— Мичай хьа из?

— Шера юккъе я-кх, фрицаша атакаш йолаярга хьежаш ягӀаш, хӀаьта ераш — раьза воацаш бӀарахьежар из сержанта,— хӀанз а дӀа-юха хьайна а баьннабап.

ДӀауйлаел оаш. ЗаконагӀа тӀом бе хӀанз чу цакьеда йиш йолаш ва саг. Ваха ца везаш ха еина хӀаьта а ма вий из, хӀаьта хӀанзчул тӀехьагӀа маца ваха везаргва ховш а дац. ХӀаьта из тӀем тӀа кхача гӀерт. ТӀаккха малагӀа выводаш е йоагӀа цкъарча юхьига хӀаране ши-шийн гӀулакх хеталуча цу фактах? Шийн командирехи политически кулгалхоехи теш салте, теш шийца разведке е атаке гӀоргболча шийн новкъостех. Иштта ца хилча шийн часте кхача сенна гӀертаргвар из. Цул совгӀа, ше а хиннав из-м тӀем тӀа, доастама воацаш. Зовзанчо кхыъхе часть лехаргвар, шийн доастамал йовзаш вола саг воацачахва гӀоргвар. Хьинар доаца, новкъосташта дукхавезаш воаца салте а, уж болча кхача гӀортаргвац.

Наьха безам тӀабодаш къаьстта шийн тайпара рота хила мег из? Яц. Советско-германски фронта цхьан миӀингера вокх миӀинге кхаччалца, СССР Герзашцарча Низий ерригача медсанбаташка хозар тхона: сай часте ваха безам ба саӀ яхаш. Шоай рота, полк, дивизи, къаьстта шийн тайпара, эггара дикагӀа, цу деша бокъонша долча маӀанагӀа кхоаччара лоархӀар наха. «Къаьсттача» доакъоех латташ хиннад-кх тӀаккха вай дерригa эскар.

Кхы а чӀоагӀагӀа цецвоаккхаш йола цхьаькха фахт дагайоагӀа сона. Наступлени еш яр цу хана а, эшелонаш тӀа буттташ латтар бӀу, хӀаьта аз госпитале дӀачуотта лаьрхӀар. Хьалхарча палате цхьа ткъаьитт-ех саг вар, дукхагӀа бараш лелалуш а болаш. Айса цар Ӏадика ювцача хана аьлар аз, тхо фашисташта етта дӀахо долх, сихагӀа дийрза а дийрзе, тӀехьакхе шо. Цхьатарра йист хилар массава а: фуннагӀа даь а тӀехьакхуврга. Вокх палате хала доарахой бадар. Лоро хьахайтар, дӀачуваьннача аьтта оагӀорахьа улла лейтенант хӀама хургдоацачахьа ваьнна хилар. Газови гангрена юхатохалургӀолаш яцар. Со дӀатӀаавахар цунна. Хоза хьайза Ӏаьржа корта, тов санна йоагача юхьа тӀара сийна бӀаргаш. Деха а ловш а хӀама дий хьа, аьнна хаьттар аз цунга.

— Да, новкъост полковник, да. Со ца леш вусе, сай часте хьожавергволаш къахьегалахь сона.

Ма аьлла жоп даланзар аз. Дог чӀехкара са а теха, аьлар аз, бокъонца къахьегаргда, сагот ма де Ӏа. МалагӀча часте хиннав хьо тӀом беш, чов мишта хиннай, аьнна хаьттар аз. ТӀаккха Ӏадика а йийца дӀаволавеннавар со, хӀаьта а хьахезар:

— Къахьегаргдац аз яхилга да-кх из тӀаккха, новкъост полковник?

— Мишта хьегаргдац из, бокъонца хьегаргда...

— Са тайпан цӀи дӀа мича язъяьй Ӏа.

ХӀанз а ма аьлла жоп доладаланзар сога цунна. Сестрас, кӀалхарваьккхар со.

— ХӀахьий, со йоалл дӀаязъеш, — дӀахьекхар цо кахьата чӀегилг. — Тайпан цӀи, звани, часта номер а. Гой хьона?

Кулг дӀа а кховдадаь аз хьийцача, цу тӀа яздаьдар:

«ДӀаваха ха хиннай хьона». Сихха планшетка чу из ӀочутоӀалеш се воаллаш, лейтенантагахьа дӀахьежар со. Велакъежар из. Къамарге кхаьчабар шод. ТӀом болча юкъагӀа цкъа хеза Ӏийнадацар сона уж дешаш: «Сай часте ваха безам ба са». Цхьабакъда «къахьегалахь» яха тӀема хьаж йоаца шийн дош а тӀехьа сона цӀаккха а вицлургвац лейтенанти шийн аьнар тӀара ца воалаш хиина Сухумски шоссе тӀара салтеи.

Ма денал долаш турпалаш а бар уж! БӀагалбаьнна беце а, ма боврбоаца безам бар из Даьхенцара, мел чӀоагӀа, шоай вахара уйла ца а еш, из лорае хьагар уж. Салтечун дехаро ше а тохадалийтацар кхыметтел дог, цо из сов гӀийла оалаш хиларо тохадолийтар. Шийн турпалалах сонта а ца вувлаш, бехказа вувлаш, алхха шийна, кхы саг дакъа а воацаш, шийна цхьаннена эшаш дола хӀама дехаш санна.

Дом уллача наькъа йисте ваьгӀача салтечоа фу жоп доладургдар сога? Дерригача уставашка, тӀема дисциплина законашка диллача бехке вар из. ХӀаране ше шийна леха йиш мичай тӀем тӀа гӀулакх дергдола моттиг. «Шийна ларах дӀа а вьнна» кхыча моттиге ваха йиш яц. Законаша яхар деш хилча, из хьожаваь хиннача метте, къахьегама гӀулакх де вахийта декхарийла вар со из. ХӀаьта а сабардеш вар со.

— Фу дергда хьона да? — хаьттар аз салтечунга, белгала айса цунна дергдар фуд а ца ховш.

— Сай часте дӀавахийтал хьай со, новкъост командир. Парте ваха везаш ма вий со! ХьалхагӀа а висав каьхаташ вӀаштӀехьдаха ца кхувш, госпитале а вихьа, хӀанз-м аз заявлени а дӀаеннаяр, юха а цаӀалт хиннача фрица пхоно лаьца мара. ХӀаьта ераш болча, — юха а сержантагахьа корта тессар цо, — цхьаннена а хац со малав.

(Йистедоалар 3-ча оагӀо тӀа).

Л. И. БРЕЖНЕВ

ЗІАМИГА ЛАЬТТА

(Йистедоалар. Доалалур 2-ча оагІо тІа).

Цу дешаша дІаяьккхар са мел хинна шеко. Адъютантагара дийхар аз цун тайпан цІи а шинна а воински части номераш а дІаязъелга Салтечоа дош делар аз: Хьо юхахьожавеш дола приказ кхоанарчул тІехьа па доалаш хургда хьона. ХІаьта хІанзарчоа сержантаца дІаваха везаргва— приказо яхар ца де цхьанне а бокъо яц. ПриказагІа юхагІоргва шоай бараш болча. Ший гІадвахар къайладохьалургдолаш е къайлахьош а вацар салте. Ший тІера хІама дІаннйс я яь, ше а нийсвенна дІа а этта, сихха лерга юххе кулг лаьцар;

— ДІаваха мукъа вий со?

ЦІаькха а кхы цІаькха а чІоагІагІа дог теш, нахаца бувзам хилар, болхлошца, ахархошца, салташца дІайийна хилар Іалаьмате божкхача лоархІаме да яьха В. И. Ленин чІоагІа бакъ хинннлгах. Мел цІенхашта, йоккхий выводаш йир юхасайцача метте, салоІача хана, тІема операцешка бІухошца вІашагІдетталуш а къамаьлаш деш а хилар бахьан долаш. Ишта дар из тхьовра госпитале вІашагІкхийттачули Сухумски шоссе тІа салтечунца дагадоацаш къамаьл хиннаул тІехьагІа а. Аз, бакъдар аьлча, айса денна дош кхоачашдир. Цхьабакъда цул совгІа, цхьа решени тІа а ийцар: госпиталера арабовлийтачул тІехьагІа торо хиларга хьежжа нах шо-шоай часташка дІахьежабе.

1944 шера 11 февраль сона къахьа ди дар. Хала цамогаш вола командарм Москве дІавоххийташ вар со. Медикаша аьлар догдоахийла кІезига я. Цул тІехьагІа итт ди даьлча Константин Николаевич Леселидзе велар.

Фронте нах геттара сиха бовз, цига цу сахьате бІаргагу хьан фу мах ба. Леселидзе советски сага дикагІа мел йола оамалаш шоаех йоахкаш хиннача талант йолча полководцех, цаI вар. МоастагІашца бирсей къахетам боацаши, доттагІашца Іимерзей кІаьдеи, сий долаш саг, дош долаш саг, хьаькъал долаш, дуне дезаш, майра саг вар — иштта а волаш висар са дег чу тІем тІара са доттагІей соратники — Константин Леселидзе.

ДІахорчох дукха дувца йиш яр, бІарчча книжка язде йиш яр, хІана аьлча дІахо бе безаш эзараш километраш никъи дукха бетташ тІоми бар. Цхьабакъда тахан цІаькха я белгалдаккха безам бар са: ЗІамигача лаьттах лагадоагІараш, ЗІамигача лаьтто деннача дешалой опытон соцен тІем тІарча са новкъосташтей тІеххьара герз даллалца. БІухой хьинара, са ца кходеча майрала, патриотизмана ІотІакхийтар сабар, кхетам, хьисап, тІом бе хар, хІаьта цу дерригача хІамаша цхьана кховчадир вай коталонга.

Лира тІемаш а деш, юрташи городаши мукъа а йоахаш, чаккхдаьлар тхо Киевски, Винницки, Хмельницки, Черновицки, Львовски, Украина кхыча областий лаьтташ тІа гІолла, дІакхаьчар Карпаташка. Укхаза, Іаламо оттаяьча духьаленех пайда а эцаш, «Арпад» яхаш оборона низ бола линий хьалъяьяр фашисташа. Цхьабакъда, кхы йнсаяцар Советски Эскарга йохалургйоаца духьале. Кавказа лоамашка даьча тІемий опытах пайда а эцаш, карпатски лоамех дехьа дайлар тхо, оаха кагйир хІама доаккхалургдац аьнна хийтта моастагІчун оборона лини.

ХІанз белгтала е ди а, е бийса а долаш бацар политболхлой. Беш латташ тІом бар, хІаьта бІуца беш бола партийно - политически болх цхьан минута а соцаш бацар. Цунца цхьана моттигерча новкъосташта, подпольера хьабаьнначча коммунисташта керда вахар вІаштІехьдаккхара новкъостал де дезаш а дар. Цхьаннена тІехьа шоллагІъяр йолаш чакхъювлар йоккхий политически мероприятеш: партийни конференци, профсоюзни съезд, кагирхой; кхалнаьха конференцеш. ПаргІатон хьало сомадаьккхар ерригача Закарпатски Украине бахача наьха политически хьинар. Кортамукъале яхьаш боагІа вежарий санна тІанйпар тхо цар. Массе метте вІашагІъеххаш яр Халкъа комитеташ, цар эггара хьалхара съезд кийчъеш яр. Цул тІехьагІа съезде волаш бІаргадайра сона, Закарпатье ший дулхах-цІийх долча халкъах дІатохара хьакъехьа яь решени мел йоккхача энтузиазмаца тІанйцар.

Дицде хала да Румыне, Венгре, Польша, Чехословаке халкъаша вай бІу мел гІаддаха тІайнцар. Уж мехкаш мукъадоахача кхыча соединенешца цхьана дакъа лоацаш дар сийлахьа 18-гІа десантни эскар а. Цига мах баь варгвоацаш бар политически болх. Вай партех итташ шерашка меттІаьлеш дийцадар империалисташа. Итташ шерашка халкъий кертошка чудийхкадар вай вахарах, вай нахах дийца цІаккха а ца хинна акха хІамаш. ХІанз кортамукъале а яхьаш Европе кхаьчавар советски саг. ЛоархІаме дар, из еза гуманни мисси цхьанна хІаманца нйрча ца яккхар, хІаьта вай тІемахоша цун сий а доаданзар. Массе метте гора уж шоашта йолча гІойлен духьа лелаш боаца, цІена дог-уйла долаш, гуманни, нийсхо йолаш, тІемо бетта нах санна.

Эггара халагІа хиннача 1941 шера тешар вай котало яргйолгах. ХІанз тхона хоьра, цунга кхачча кІеззига деноги мара ца дисалга. Событей берригача леламца цунга кийчденнадар тхо. ТІаккха юххера а, из хьатІаэтта яьлча, корта бІогора боалабеш дар гІадвахар. ХІанзалца хьа, сона хетаргахьа, цхьанне а дешаца хьайийцаяц цу гІадвахара еррига кІоаргал. ХІаьта са а низ кхачаш 1945 шера 9 мае вай деган хьалдизача дерригача хІамаех дувца. Вешта цаІ аргда аз: са вахаре эггара ираз долашагІа дола ди а хинна дІаэттар из ди.

Тха 18-ча десантни эскара-м, бакъдар аьлча, кІеззига тІехьагІо хилар тІема тІеххьара ди — 12 мае. Кхы духьале йоацаш фашистски Германе капитуляци яра хьакъехьарча акта кулгаш яздаьдаьннадар, хІаьта тхо цул тІехьагІа а Чехословаке территоре тІа моастагІчун юхейнса духьале кагъеш дар.

Сона йицлургьяц толама сийлахь - йоккха акт а — коталон сийна ЦІеча майдан тІа хинна парад. ГІадвахан доккхалдеши дийшар аз 4-ча Украински фронта вІашагІтехача полка комиссарала фронта политуправлене начальник инарал Брежнев хьожавеш хиларах дола приказ. ХІанз а тІехьа еза реликви санна улладу аз командованеца цхьана тхоай вІашагІтехача полка керте а волаш параде гІолла водаш сайга илла тур.

Иштта кхоачаш хилар коталонга кхача уйла хиннача са дагадаьллар а — иштта дар шоай лаьтта лорадеш садехка лаьтта ца Іеш, Коталон Байракх тІема халача паькъашка гІолла сийленца Берлине дІа а кхоачаяь, из рейхстага тІа урагІа егІача миллионаш болча советски салташта дагадаьллар а.

* * *

Вай котало — из адамий историе чухь боккха мул ба. Цо хьахьекхар вай социалистически Даьхен сийле, хьахьекхар коммунистически идеяш доллача хІамаина низ кхоачаш хилар, са ца кходарей турпалалей башха-дика образецаш елар цо — из деррига а бокъонца ше ма-дарра иштта да. ХІаьта а машар хилба вайна, хІана аьлча советски наха а вешта лаьттан тІарча дог-уйла цІена долаш мел болча наха а эш из.

ТІеххьарча денга кхаччалца дІабийхкаб вай тешаме новкъостий, цу беррнгача наькъа бІоаххала бІаргаяйнай вайна фашистий къизача гІулакхий лераш, бІаргабайнаб белха ноаной, моарош боа а бань биса са ца тувш бола истий, меца бой. ХІаьта, нагахьа санна эггара хьалхарча денгара тІеххьарча денга кхаччалца тІемах чакхваьннача Іа малагІа керттера вывод яьй аьнна тахан сайга хаьттача, аз жоп лургдар: из кхы хила мегаргбоалаш бац. ТІом цІаккха а мегаргбац хила.

Ираз долаш ва политик, ираз долаш ва паччахьалкхен деятель, нагахьа санна массаза а бокъонца ший дагара дар дувца йиш йолаш из вале, ше бокъонца тешаш дола хІама кхоачашданза даргдац аьнна шийна бокъонца хеташ дола хІама де йиш йолаш из вале. Машара Программа хьалха а яьккха вай дІаоттаеча, дунен халкъашта юкъерча дукхача вІашагІкхетарашка тІема кхерам дІабаккхара тІаерзаяь инициативаш вай тийннача хана аз деш хиннар, со кхача гІийртар, аз дийцар коммунист се хиларах тарра кІоартен геттарен се дог тийша вола хІамаш дар.

Из я-кх, ма-дарра аьлча, сийлахь-боккхача тІема опыта юкъера аз араена керттера вывод.

НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА

СОВЕТА ПРЕЗИДИУМЕ

ХАРЖАРХОЙ НАКАЗАШ КХОАЧАШДЕ

Харжархоша юрта боахама даькъе шоашка денна наказаш СССР, РСФСР, Нохч - ГІалгІай АССР Лакхехьарча Советий депутаташа кхоачаш миншта ду а хьежа, из дош дувца республика Лакхехьарча Совета Президиуме дІачуделар Нохч - ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета юрта боахама дешашта йолча массазарча комиссе. Президиума заседане къамаьлаш дир массазарча комиссе председатела А. М. Карагичевас, юрта боахама министра С. А. Кириллова, «Чеченингушвино» яхача производственно-совхозни объединене начальника Д. М. Хаматханова.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиумо белгалдаьккхар, республике юртбоахама производство дІахо дегІайоалаяра тІадерзадаь харжархой наказаш кхоачашдеш министерствашен ведомствашен белггалара болх баь хилар.

Министрий Совето чІоагІъяьча мероприятешка хьежжа, республика мелнорацеи хин боахамеи Министерства «Дружба» яхача совхоза баланса тІара дІа а даьккха Гудермески гидроузлан дугана хий дехкача системайн управлене баланса тІа дІаденнад Первомайски канал. «Консерплодоовощ» яхача объединене Іалашдаьд «Юбилейный» совхоза теплицаш термальни хица йІоахъелга. «Сельхозтехника» объединене де мел дезар даьд «Сельхозтехника» Назрановски отделене промышленни база хьалъяра. «Чеченингушвино» яхача объединене Малгобекски районе комсаш лелаю ворхІ совхоз йиллай. Юрта боахама Министерства реконструкци яьй Алханчуртски канала чура хий дІахецача керттерча гІирса, Шелковской района Менжинске цІерагІча колхозе дуга леладу участкаши «Коминтерн» яхача колхозе дІайийнача баьций даьгІенаши хьаьйй.

Цунца цхьана Нохч - ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиумо белгалдаьккхар, харжархой наказаш кхоачашдара оттаяь мероприятеш юрта боахама Министерства (министр С. А. Кириллов) лерттІа кхоачаш ца еш хилар. Ханаш тІехъяьнна йоллашехьа а кхоачашдаьдац «Шелковский» совхоза доакъарий база хьаяра лаьттан участок яларца, Грозненски шурий совхоза хьакхийтоварни фермана газификаци ярца, Урус - Мартановски района юрташта юкъе гІолла Іододача Гих яхача хин бердаш чІоагІдарца дувзаденна харжархоша даь наказаш. Ханаш тІехъяьнна йоллашехьа а чакхдаьхадац Урус-Мартановски района Шалажи яхача юрта йисте гІолла Іододача Шалаже бердаш чІоагІдара, Веденски района Агишты яхача юрта гІолла Іододача Басс яхача хина дамбаш оттаяра балхаш, Наурски района «Красное знамя» яхача колхозе хий дехкаргдолча лаьттан участкашта планировка яра, дІайийнача баьций даьгІенаш хьаяра балхаш вІалла дІадола а даьдац.

Нохч - ГІалгІай АССР Министрий Совета паччахьалкхен плановни комиссе (председатель нов. Е. В. Брыксин) лерттІа тІахьожам лоаттабац харжархой наказех оттаяь мероприятеш кхоачашъяра, экономически социальнон дегІаахара шера планаш уттаеча хана дуккха объекташ харжархой наказаш кхоачашдара оттаяьча мероприятешка хьежжа юрта боахама министерства цартна юкъе ца а йохийташ йитар ловш да.

Юрта боахама даькъе харжархоша денна наказаш кхоачашдара тІатеІІа болх бац халкъа депутатий Веденски, Наурски, Урус - Мартановски, Шелковской районий Советий исполкомаша.

Нохч - ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета цхьаболча депутатий лоадама инициатива яц харжархой наказш оттаьча ханашка кхоачашделга вІаштІехьдаккхара гІулакха.

Нохч - ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиумо республика юрта боахама министра нов. С. А. Кириллова уйла тІаерзайир юрта боахама даькъера харжархой наказаш кхоачашдара тІаерзаяь мероприятеш чакхйоахача цІенхаштта кхоачамбоацараш хилара.

Юрта боахама министерство декхарийла я харжархой декхараш кхоачашделга Іалашде, уж кхоачашдара хьалхара колхозийи совхозийн кулгалхой бехктокхам лакхбе.

«Чеченингушвино» яхача объединене начальника нов. Д. М. Хаматхановна тІадиллад керда яхкаьча совхозий болхлошта хиланза даргдоаца чуІеча моттигий, бытовой, культурни хьалаш вІаштІехьдоахилга, цу совхозий болхлойи специалистийи кадраш цхьан метте чІоагІлургйола гІулакх вІаштІехьдоаккхилга.

Халкъа депутатий районни, городской, юртий, поселкай Советий исполкомаш декхарийла я харжархой наказаш кхоачашдара беш бола организаторски болх чІоагІбе, харжархой наказаш кхоачашдара хьалхара предприятей, колхозий, совхозий, гІишлоний, учрежденей кулгалхошкара доагІар дизза хьадеха, уж дешаш Советий сессешка, исполкомийн массазарча комиссейи заседанешка дувца уттаде.

Советий депутаташта могадаьд гІулакхаш шоаш чакхдоахача хана СССР Конституце яхачутІара ца бовлилга, харжархоша шоашта денна наказаш кхоачашдара уйла дуккхагІа тІайохийтилга, оттаяь мероприятеш кхоачашъергйола гІулакх министерствашa, ведомствашa, халкъа депутатий Советий исполкомаша, предприятей, колхозий, совхозий, гІишлоний, учрежденей кулгалхоша мишта вІаштІехьдоах хадданза теркалделга, наказаш кхоачашдара хьакъехьа каст-каста хоам белга.

ГІ. Ахриева цІерагІча Назрановски «Электроинструмент» заводерча бригадаша шерра социалистически яхь йоаржаяй пятилетка кхоалагІча шера плани тІанйца социалистически декхараши ханал хьалха кхоачашдара. Цу яхье массаза санна хьалхалаттачарех цаІ я Берилло Любовь Васильевна керте латта сборщикий бригада. Цхьаккха смена дІаяхийтац цо ший норма 120 процент кхоачаш ца еш. Цудухьа графикал массехк бутт хьалха а яьнна пятилетка хьалхарча кхаь шера задани кхоачашьеш я из. Иштта бригадас къахьегара керттердар да Любовь Васильевнас ший коллектива къахьегам кхетамца вІаштІехьбаккхар.

Сурта тІа: кийчъяьча электросверлильни машинашка хьожаш я бригадир Л. Берилло.

З. БАТЧАЕВА сурт.

Сий дола къахьегамхой

Акбулатов Акболта Шелковской района Ленина цІерагІча колхоза жа леладу ткъо шу гаргга ха яьннай. Сий ду колхозе коммуниста Акболта. Жа дебадаран тха даккхараи хьалхашка латта декхараш тІеххкоачашду цо хІара шера. Цул совгІа шерра дІайовзийт ший балха опыт къона бараш та. Хьехамца новкъостал дарал совгІа гІулакхаца а гІо ду царна.

Ший болх безаш вола из хадданза жерчашта Іунал деш бригаде хул. ХІаьта жа дахка доладесча ди а бийса а кошаре йоакх.

Хьаьнала къахьегарах массехказа сийлен грамоташца, мах болча совгІаташца, ахчан премешца белгалваьхав из.

Толамца чакхдаьккхар цо соахка юбилейни шу а. Социалистически декхарагІа 130 хьалкхебе безаш хиннача 137 Іаьхар хьалкхебир цо хІара бІаь жийна тІехьа. Цул совгІа хІара устагІана тІера 7,7 килограмм тха а даьккхар тІанйца хиннача декхарах 7 килограмм даккха дезаш хиннача.

Дика Іангара доахаш латт жа цун бригадо укх шера а. Кошаре тоьам болаш да тайп-тайпара доакъараш. ХІанз жа дахкара кампани чакхъяккха кийчо еш ва Акболтен цун новкъостийи.

* * *

Шоай декхарех дика лоархІабеш бола дукха къахьегамхой ба «Красный пахарь» колхоза шоллагІча механизированни отряде. Царех цаІ къона коммунист Ахмедов Зелимхан ва.

Дукххача къамех бола нах бахача Сары-Су яхача юрта вавь из. Укхаза хьал а кхийнав, болх бе а волавеннав.

Юкъера школа чакх а яьккха Советски Эскаре гІулакх де вахар. ШІавеча механизатора говзал Іома а яь колхозе болх бе висар. Дика болхло хиларах укхаза хьайицар из парте ший мугІарашка а.

Соахка Зелимхана доккха сий дир Сары-Су юрта бахача наха. Цар из хержар юрта совета халкъа депутатала. Къона коммунист воакхкий ву ший иштта сий дарах. Наха шийх бенна теша бакъбе гІерташ низ дІакхоачар ду цо юрта а колхозе а общественни вахаре, балха.

Хаттар де, новкъостал эшаш, кхоачамбоацар гучадаккха а из дІадаккхара никъ лаха а безам болаш нах ух из волча. Шийна тІадена моллагІа гІулакх цІенхаштта техкачул тІехьагІа хьехар лу къонача депутато. Цул совгІа цхьаннега озабезам а бац. Цудухьа лоархІ, сий ду бахача наха, колхозхоша къоначча депутата, цо аьначунга ладувгІ.

Е. НИКОЛАЕВА.

БІАЬСТАННА НАКЪАБОЛХАШ

Доккхийи бехктокхамеи декхараш латт укх шера Наурски района «Терский» совхоза кхаш леладерашта хьалхашка. КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК Письмона жоп луш цар дош деннад план 19 центнер йолаш хІара гектара тІара 20 центнер чу а дена, паччахьалкхенга планал совгІа 200 тонн долаш 3500 тонн ялат дохка. ЛаьрхІар кхоачашдара соахка дениз тешаме лард йолла гІерташ хьабоагІа уж. ДІадув фу дукхагІдар цхьоалагІча классах долаш минеральни удобренешца хьаьндаьча 4430 гектара тІа агротехнически дикагІйолча ханашка вІадийра гурахьа дув ялат. Яьча йоакхонга хьежжа листа, низ болаш тІадаьнна Іан кІала дахар из.

ДІахо йодача хана кхы а низ Іоабайтар духьа самолетаца подкормка йир хІара гектара тІа шиъша центнер кхоачийташ минеральни удобренешца. ХІанз шозлагІа нитроамофосаца подкормка еш я. Из болх 850 гектар совгІа долча кхашка чакхбаьккхаб.

Сихбенна кийчо еш ба совхоза къахьегамхой бІаьстан балхаш дІадоладара. ХІаьта укх бІаьсти дукха хІама ца эшаш 400 гектара тІа тайп-тайпара культураш дІае езаш ба уж. Из дерригa лаьтта зяба аьха а даьккха хІанз органически удобренешца хьаьндеш да. Кхашка органически удобренеш дІакхухьаш лаьрххІа вІашагІъелла отряд я. Дийнахьа юкъера лаьрхІача бІаь тонн удобрени дІахьо цу отряда юкъебоагІача механизатораша. Цар дош деннад план 12500 тонн йолаш кхашка 14 эзар тонн удобрени дІаяхьа. ХІаьта хІанзле цар кхашка дІайнхьар 12000 тонн совгІа я. Къаьстта дика къахьег механизатораша Курин Федора, Алиев Мохьмада. Балха нормаш 140 процент кхоачаш а еш дийнахьа кхашка 30 тонн удобрени дІаяхьа кхоаву царех хІаравар.

— Кхоъ-диъ ди хьалха кхашка органически удобрени юллаш цаІ «Сельхозтехника» Наурски объединенера а йолаш — шн отряд яр болх беш. Цхьабакъда тІаенача отрядо беча балха раьза хилазар агрономаш, — йоах совхоза парткома секретара Толмачев Петр Тимофеевича — ХІанз духхьал совхоза цхьан отрядаца болх бу оаха лаьтта хьаьндеш. Отряде я удобрени лаьтта нийсса дІа-хьа кхувсаш йола установкаш. Уж тІехьаювз йиъ трактора.

Хьабе къаьстта дукха болх болаш ба хІанз юрта боахама техника толеш боахкача механически мастерске къахьегамхой. Кхоачамболлаш дика вІаштІехьдаьхад цар балха, салаІара хьалаш. ПІайха я мастерске ерригача цехашка. Спецбарзкъаш мара тІадоапаш паргІатта болх бу наха. Делкъийга мастерскена юххерча столове хІама юъ, мукъа болча хана цІеча уголоке салоІ. Укхаза латт телевизор, газетий, журналий подшивкаш, истола тІа ловзаду тайп-тайпара ловзараш да. ЦІеча уголоке хьалтох дикагІболча наьха сийна арахеца «Молния» яха листок, къахьегама дисциплина телха а еш во болх беш бараш хьабовзийташ дола «КІарцхал» яха пенгазет.

— Мукъа ха яларе-м салаІа шортта моттиг яр, — аьлар цхьан саго, со мастерске болхлошца къамаьл деш латташ.

Из хиннавар мастерске дикагІа вола слесарь Анников Иван Степанович. Пенсе воллаше а болх бу цо мастерске. Дика тешал деш дувц Иван Степановичах мастерске заведующе Расcказов Бориса а совхоза керттерча инженера Яшуркаев Султана а.

Со цу боахаме хиннача дийнахьа цунна, хІаьта моториста Белых Сергея, токара Шаламов Николая сийна арахийца яр «Молния».

Йоакхо ю совхоза кулгалхоша наьха балхацара моральни материальни безам совбаккхара а. Техника сихен тешамеи тоаяра укхаза яьржача яхьа итог хІара итт дийнахьа ю. ДикагІволча токара, слесара, мотористе карара кара тела цІе вымпел лу. Котало яьккхачар сийна «Молния» арахец.

Гусеничи трактор тоаяра 24 дин «Беларусь» марках яр тоаяра 18 дин ха лу механизаторашта. Хьакъоастаяьча ханал ди хьалха трактор тоаяьчоа алапел совгІа ахча лу.

Овсаре къахьег наха. Иштта, 120 совгІа тайп-тайпарча маркех тракторaш я цу боахаме. Царех планагІа 24 дІаяхача йиъ лагІчеи 22 укх хьалхарчеи кварталашка тоае езаш яр. Цу декхарах дика лоархІабеш хьабоагІа мастерске болхлой а механизатораш а. Соахка йиълагІча квартале 26 трактор тоайир, хІаьта хІанзле — 43 тоаяьй.

Шоай балха говзал дика караерзаяь дукха нах ба мастерске болх беш. Масала, токарь Шалашов Николай. 1976 шера Советски Эскарера цІавеначул тІехьагІа вера из мастерске. Къона вале а хІанз цул говзагІа токарни болх ховш саг вац совхозе.

Из санна дика къахьегамхой ба Белых Сергей, цхьоалагІча класса механизатор мотораш тоадеш вола Дяченко Николай, кхыбараш.

Боккха теркам тІабохийт боахаме тІехьаювза инвентарь, комбайнаш тоаяра а. Ткъаь йийттанех 4 сеялка ца лаьрхІача болх бе кийча латт ерригa культиватораш, макхаш, косилкаш, нохараш, кхыйола инвентарь.

Из болх къаьстта дика чакхбаьккхар Курин Николай Андреевича кулгалдеча мехотрядо.

Комбайнаш 25-нех бархІ тоаяьй. Нисараш 1 Май тІакхоачаш болх бе кийча йолаш дІаоттае дош деннад механизатораша, хІаьта трактораш — 23 февраль тІакхоачаш.

М. ХАМАТХАНОВ.

Планаши карагІдувлараши

ДЕГІАЕНАЧА СОЦИАЛИЗМА ЭКОНОМИКА

ХІанз вай дахаш йолча тоаеннача социалистически общества ког гІортолга ю низ болча хьалхалаттача индустрех, чІоаггІа механизированни болча боккхача юрта боахамах. Экономика дерригача доакъошка тІа-тІа дукхагІа алсамъювл вайцига керттера производственни фондаш, хІаьта цар а, шоай аргІанна алсамйоах къаман доход, керттера декхар — бахача наьха вахара боарам лакхбелга кхоачашдара эша торонаш хулийт. «Социализме общественни производства керттера лерхІар, — аьнна дІаяздаьд СССР кердача Конституце тІа, — наха эшача материальнии сина салоІамеи хІамашца дукхха а дукхагІа кхоачам белга да».

Экономически низ дІахо чІоагІбар — вай мехка еча социально-экономически эргалоний программа лоархІамегІара дакъа. Шерра-шера шеръю вайцига капитальни гІирсаш хьалдара программа. Халкъа боахамга тІа-тІа дукхагІа дІаухийт ахча. Карарча пятилетке хьахеца ахча 630 миллиард сом да. Хьалъергъя бІаьш керда йоккхий предприятеш. Царех я вай мехка эггара йоккхагІа йола Камски автомобильни завод, дунен тІа эггара низ болашагІа йола запорожски йІовхала электростанци, «Атоммаш» яха завод, Усть-Илимски ГЭС, Сургутски мехкдаьтта доаха комплекс. Таджикистанера Яванcки электрохимически комбинат. Индустре цу лидеращца цхьана болх бе йолалургъя яйгачеи кхачании промышленноста бІаьш предприятеш, хьайбаш леладу дукха комплексаши коа тІара оалхазараш леладу фабрикаши.

ДІахо йодача хана кхоачашъе лаьрхІа я укх тІеххьарча шерашка кийчъяь йоккхий комплексни программаш. Эггара хьалха уж я Малхбузехьарен Малхбоалехьарен СибарегІе дегІайоалаяра программаш, Байкало-Амурски машинникъ биллар, Дальни Востоке промышленнии хьунпромышленнии комплексаш хьаяр.

Вай промышленноста структура технически прогресс еш дола, технике «мода» хьехаш дола доакъош сихха дегІаккхувлар бахьан долаш. дикагІча оагІорахьа хувцаеннай. Промышленни производства бІарччача боарама юкъе машиностроене, электроэнергетико, химе, мехкдаьтта химе лоаца дакъа хІанз кхоалагІа дакъа совгІа да. Мехка дикка дукхагІа арахец халкъа боахама дерригача доакъошта эша хІанзара оборудовани. Шерагара шерага дукхагІа хьаю автоматизаце прибораши средстваши, вычислительни техника, программни управлени йола станокаш. ЧІоаггІа лакхъеннай управлене автоматизированни системаш хьаяра темпаш. ХІанз халкъа боахама дерригача доакъошка болх беш я АСУ-ш.

Промышленносте модернизаци ярах бовла пайда хьахьокхаш эзараш масалаш да. Масала, шера бархІ миллион тонн болат лоаладеча кхаь конвертора балха управлени яра Малхбузен-СибарегІарча металлургически заводе «Константа» яха АСУ оттаяро йиш хилийтай пятилетке итт миллион сом гаргга ахча кходе. «Константо», «кхехкаш латтача» металла температурах, химически составах, кхыча параметрех йола даннеш гулъю, цхьалхайоах, болат лоаладара дикагІа йола режимаш лох, эшшача марках дола болат хьадара гаранти а луш.

Іилма-технически прогрессо чІоаггІа влияни ю видовой оалаш йола боахама структура хувцара а, къаьстта промышленносте: машинашеи оборудованеи лоаца дакъа тІа-тІа доккхагІа хул. Из-м иштта хила доагІаш а да. Производствана еш йола комплексни механизации автоматизации дегІайоагІаш хилча, кулгашца хьегаш дола къа юстара кхоссаш йола машинаш юкъейоалаяра сфера а шер ма-лой.

ХІанз шера юкъера лаьрхІача промышленносте чакхйоах керда техника юкъейоалаяра тІаерзаяь миллионага кхаччалца мероприятеш. Іилма-технически прогрессана карагІдаьннараца йиш хилийтай итташ эзараш болча болхлой къахьегам дикагІа вІаштІехьбаккхен миллиардаш сомий маьха экономически эффект мехка ялеи. Карарча пятилетке дукхагІа арахецаргья керда тайпа машинаши оборудовании, аппараташ а прибораш а, тІаккха цо кхы а чІоагІагІа аьттув боаккхаргба халкъа боахаме Іилма-технически прогресс дегІайоалаяра.

Лакхача темпашца чІоаггІа дегІаух промышленность мехка Малхбоалехьарча районашка. Укхаза — СибарегІа, Дальни Востоке, Казахстане, Средни Азе — я доагора-энергетически промышленность а (мехкдаьтта, газ, кІор боахар) хІаьта цунца дувзаденна энергех чІоаггІа пайда эцаш йола алюмини, цІаста лоаладу, химически продукташ хьаю производстваш а кхыяраш а.

Промышленноста доакъош цу тайпара дІаннйсдаро производствай къаьст-къаьстача доакъошта юкъера экономически бувзамаш тоаду, рациональни доацача гІулакха мухь дІа-юха кхухьилга юкъера дІадоаккх, продукци хьаярга бода мах лохбу. Керда территореш комплексно караерзаяр цунца цхьана кІоарга социальни маІан долаш а да. Керда лаьтташ кара а дерзадеш, вай цига хьал ма йой цхьан хана производственни меттел, керда культурни а центраш хургйола городаши поселкаши. ХІаьта цун маІан фу да аьлча, из да, вай метта юкъе леладеш дола «саг па ваха юстара моттиг» яха дешаш кхы хургдоацилга.

Ма-дарра аьлча, промышленносте йолла процессаш хулаш гу вайна материальни производства кхыча доакъошка а. Массе метте йоккхагІа хулаш латт производственни потенциал!

Лакха балха овсарле йолча кердача машинех кхашкеи хьайбаш леладеча фермашкеи эффективнегІа пайда эца йиш хилийта йола концентраци яьй производствана юрта боахаме, къаьстта а укх тІеххьарча пхе шера. БІубенна ала йиш йолаш да, хІанз санна селлара дукха хІамаш мехка историчухь хІанзалца цІаккха а даьдац юрта боахам айбара. Къаьстта йоккхий я аграрни производствана мелиораци, комплексни механизации химизации яра чакхдоахача балхий масштабаш.

Кхы зІамигагІа доацаш хувцамаш хиннад транспорте. Вай мехка экономически карта тІа ІотІаэттай кердача машиннаькъий, автомобильнии хи тІарчеи наькъий, трубопроводий эзараш а эзараш а километраш. ТІом чакхбаьннaчул тІехьагІарча шерашка вІалла боарам а боацаш чІоагІа дегІаенай Советски Союза транспортни потенциал, наькъаш дукхагІа дІаьхдар бахьан долаш ена ца Іеш, керттерча даькъе дика хувцамаш хилара — машиннаькъа транспорт электрически Іовхалеи низаца дукъ увзаргдолаш яра, деза-доккха мухь кхухьача лелача составак пайда эцара, транспортни процессана автоматизаци яра чотах.

Октябра 60 шу дизара хетаяь хиннача торжественни заседане ше къамаьл деш, Леонид Ильич Брежнева аьнад: «Нагахьа санна 1967 шера, Советски Іаьдала шовзткъе итт шу дизача шера денз хьалаьрхІача, мехка экономически потенциал, ма-дарра аьлча, цу хана денз шозза йоккхагІа хиннай. Цхьабакъда, хетаргахьа кхы кІезигагІча лоархІаме доацаш да хинна дика хувцамаш. Халкъа боахам дегІабоалабара тІа-тІа дукхагІа пайда боалаш йола фактор а хинна дІаотташ латт Іилма-технически прогресс. ЛакхагІча темпашца дегІаух эггара кердагІа делга производства доакъош. Хаддагза лакхлу къахьегама овсарле».

КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела цу дешаша цІаькха а белгалдоаккх вай мехка экономика советски наьха вахарен къахьегамеи хьалаш тоадарца юкъарчал доацаш дувзаденна дола массе тайпара декхараш кхоачашдара тІа-тІа дукхагІа тІаерзаеш дегІакхувлилга.

Мурад АДЖИЕВ,
экономически Іилмай кандидат.

(АПН).

СССР ГЕРЗАШЦАРЧА НИЗИЙ 60 ШУ ДИЗАРГА

КОГДА РЕШАЛАСЬ СУДЬБА РОДИНЫ

РОДИНА-МАТЬ ЗОВЕТ!

«Даьхен кхел къоасточа хана» яха художникий П. Казаковен В. Прохоровен плакат. «Плакат» яха издательство.
ТАСС фотохроника.

Социализма мехкашкара хоамаш

ЮГОСЛАВИ: ХЬАЛХАРЧА АТОМНИЧОА

Югославски цхьан республике — Словене дIахо сихха хьалъеш латт мехка эггара хьалхара ураном рудник. Из болх бе йолалургья хьатIадоагIача шера. Рудник хьалъярга дIадохийта ахча ши миллион динар гаргга хургда. Словенера уран эшаргда керттерча даькъе город Крошке хIанз хьалъеш латтача СФРЮ эггара хьалхарча, 1979 шера болх бе йолалургйолча атомни электростанцена

(АПН).

БОЛГАРИ: ШУРИЙ РЕСПУБЛИКА

Кхачан промышленность — Болгаре халкъа боахама керттера дарех цхьа дакъа да. Мехка хьалъеш латт дуккха керда предприятеш, йолаш яраш модернизаци еш шеръеш латт.

Цкъа цхьан хана, масала, Добрудже хIара километр дIа ме вода дукха йоккха йоаца шурий предприяти енисло-ра. Дукха ха йоаццаш укхаза хьалъяьй, хьалха хиннача 46 заводел лакхагIа овсарле йола комбинат. Бакъда, дIаяьхаяц зIамига предприятеш, хIанз цига лоалахарча промышленни юртбоахамен районашкара шура хьагулъеш йола пункташ я.

Укх пятилеткагIа НРБ кхы а хьалъергья кIолл, нахча, даьтта доаккхаш йола йоккха 10 комбинат. Ши бIаь эзар квадратни метр дуккагIа моттиг йолаш хургья холодильни установкаш.

(АПН).

МОНГОЛИ: 2000 МЕТР ЛАКХАЧА МОТТИГЕ

Ер шу долалуш Монголе 2600 метр лакхача моттиге лоаман Баян-Хонгорски аймаке болх бе йолаеннай Байдраг яха йоккха юртбоахама комбинат. Цун специализаци — дикача фух дола кьайбаш леладелга; хIанз цига лелабу пхи эзар етти 60 эзар устагIеи.

СССР новкъостал а деш йиллай из комбинат. Советски гIишлонхоша Iушта лаьрхIа цIенош, школа, больница хьалъяьй. ГIувпаш яьхай, ихийш хьалдаьла, хьайбашта механизированни мойка йиллай, кхы дуккхадараш а даьд.

(АПН).

РУМЫНИ: «МЭРИШЕЛУ» ЭНЕРГИ

Сихха дегIайоагIа Социалистически Румыне энергетика. Тахан цхьан кIирал кIезигагIча хана бIарччача 1938 шера еш хиннар миссел энерги ю мехка.

Къаьстта теркам тIабохийт лоаман хиша луча дуккхача энергех пайда эпара. ХIанз толаме балхаш деш да гидроэлектростанцей бIарчча каскади дуккха энергетически объекташи хьалъеш латтача Сомеш яхача хи тIа. Царех цаI — Клуж яхача уездера «Мэришелу» яха ГЭС я. Ханал цхьа бутти ах бутти хьалха болх бе йолаялийтай укхаза эггара тIехьара, кхоалагIа йоккха агрегат.

(АПН).

ВЕНГРИ: БОЛАТА МАГИСТРАЛАШ

ВорхI миллиард совгIа форинт ахча хьожадаьд Венгре укх шера машиннаькъа транспорт дегIайоалаяра. Эггара хьалха болата магистралашта модернизаци ергья, 330 километр линеш ерригаш кердайоахаргья.

ЧССР-рча специалисташа новкъостал а деш Будапешт — Келеби яхача линена электрификаци еш латт. Шеръеш я Дебреценера, Эгерера, Будапештера машиннаькъа станцеш. 55 дизельни локомотиви электровози, хIаьта 1650 вагон тIакхеташ дуккагIа хургья венгерски лелаш йола состав.

Дикка дукха ахча хьожадаьд халача физически балхашта механизаци яран машиннаькъакой бытовой хьалаш тоадаран.

(АПН).

СССР КОНСТИТУЦИ КУРДСКИ МЕТТАЛА

Вай мехка Сийлахь-боккха Октябрь котбаьнначул тIехьагIа ший йоазув а литературни мотт а болаш даха доладеннарех къам да курдий къам. Тахан цар меттала Советски Армение араювл литературни произведенеш, политически книжкаш.

«Айастан» яхача издательстве курдски меттала къаьстта брошюра а йолаш, дуккхача тиражагIа арахийцай СССР керда Конституци. Из хьалхагIа кепатеха араяьккхаяр курдски меттала арадувлача «Рйа таза» («Керда никъ») яхача газета тIа. СССР керда Конституци курдски меттала яьккхай «Рйа таза» яхача газета бехктокхамеча секретара Америке Сардара, цун редактор — газета редактор Мирос Асад ва.

Темуре ХАЛИЛ.

КУЛЬТУРА ХОАМАШ

Республикански теникий театра артисташ гастролеш еш ба республике гIолла. Иштта театра гIалгIай группа С. Чахкиева «Светофор, Трезор яка пхьуи, Iовдала Борзи, иштта кхыбараши» яхача спектаклаца Ачхой - Мартановски района Арщты, Ачхой - Мартан, иштта кхыча юрт|ий къона зрителаш болча хиннай.

Эрсий группа артисташ Е. Тараховскаяй «По-щучьему велению» яхача спектаклаца Грозперча №№ 8, 9, 30 йолча школай дешархоица вIашагIбеттабеннаб.

Къоначa зрителашцара вIашагIкхетараш дIахо а хургда.

●

Газето хоам баь ма-хиллара Москве чакхдаьннача автопомни республикашкара 21 ансамбло дакъа лаьцача Ерригсоюзни хьажара шоллагIча туре дакъа лоацаш хилар Нохч-ГIалгIай пачхахьалкхен «Вайнах» яха ансамбль.

Боккъоица дола халхарий цIей дар из. Боккхача безамца тIанйцар москвичаша вай ансамбла артисташ. Бакъда заключительни концерта хьахерш цхьа халхар мара дац — «Беноевский перепляс».

Кхоана «Вайнах» ансамбло дIайолаю шин кIира лаьрхIа йола гастролеш. Хьалхара концерт Белорусски ССР Могилев яхача городе хургда. Цул тIехьагIа вай ансамбла артисташа шоай искусство гойтаргья Витебски области бахача наха.

Гастролеш чакхъяргья Кисловодске, Нальчике, Орджоникидзе городашка бахача искусство езарашца вIашагIкхетарца.

●

Шалински районни культура ЦIагIа болх беча П. Захарова цIерагIча республикански изобразительни искусствай музее-филиале дика традици а хинна дIаэттад района школай дешархошта художникий вахарахи кхолламахи лаьца лекцеш ешилга.

Иштта укх деношка музее-филиале Шалински № 1 йолча юкъерча школа 140 дешархочоа художника - декаратора Валентинова кхоллама хетаяь лекци-экскурси йир П. Захарова цIерагIча республикански изобразительни искусствай музея болхлочо Исмаилова Фатимас.

Цу тайппара, дешаркой эстетически кхетам лакхбеш йола мероприятеш каст-каста чакхъювл цига.

ХIАРА КЪОНАЧА КЪАХЬЕГАМХОЧОА — ЮКЪЕРА ОБРАЗОВАНИ

Доккхий декхараш латт хIанз болх беча кагирхой сайрийнарча, очно - заочни школай коллективашта хьалхашка. Уж декхараш къьгга белгалдаьд КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела новкъоста Л. И. Брежнева КПСС ЦК декабрьски (1977 ш.) Пленуме даьча къамаьлаша а «Общеобразовательни школай дешархошта хьеха дешар дIахо эргадаьккха тоадара, царна кхетам балара, къахьега уж кийчбара хьакъехьа» КПСС ЦК-аси СССР Министрий Советои баьча соцамца а.

Партен Советски правительстван уж а кхыйола а чIоагIгIа лоархIаме решенеш кхоачаш а еш, № 1 йолча Назрановски очно - заочни школа кулгалхоша, партийни общественни организацеша кийч а яь чакхйоах юкъера образовани йоацаш болча болх беча кагирхошта дешар хьехаран кхетам баларан тIаерзаяь мероприятеш. Шеръяьй школа филиалаш, «Электроинструмент» яхача заводен трикотажни фабрикен вIашагIъеххай дешара - консультационни комитеташ, отделий, цехий начальникаш, партийни комсомольски организацей секретараш, профсоюза фабрично - заводской комитетий председателаш, къахьегама ветеранаш, производстве хьалхалаттараш юкъе а болаш йола оргкомитеташ. «ХIара къоначa къахьегамхочоа — юкъера образовани» яхаш девиз а йолаш болх бу оргкомитетаща. Цун итогаш укх шера март бетта ергья.

Школа коллективана доккха новкъостал ду «Электроинструмент» яхача завода, трикотажни фабрика партийни профсоюзни организацеша. Цу коллективай социалистически декхарашкарча пунктех цаI я цехашка дешара мел кагирхой чулаьцаб, уж деша хьа мел ух, дешарах мишта кхет хьежилга. Халданза къоначa болхлой дешар мишта лел хьеж предприяте кулгалхой А. А. Мальсагов, Н. Г. Исоченко.

Цу филиалий дуккха преподавателаш заводеи фабрикаи болхлой шоаш ба. 9-ча классашка истори географии завода парткома секретара ю. Местоев Хьасана хьех, лакхерча классашка математика — керттерча технолога Оздоев Iалауддина, физика — инженера-технолога Балаев Iумара.

Фабрике кагирхошта хьех керттерча механика Мальсагов Зяуддина, фабкома председатела Даурбекова Динас.

Школа педагогически балхана предприятей специалисташа дакъа лоацаш хиларо дешара аьттув боаккх, торо хулийт къона къахьегамхой деша ахаран дешарах кхетаран дика тIахьожам лоаттабе. Кагирхоша дешаргдола классаш хьакъоаста а яь кийчъяьй заводои фабрикои. Завода кулгалхоша алхха укх карарча шера массе предметах дешар хьехара эша средствашта ийцай 200 совгIча сомах. Беррига деша багIа кагирхой 756 саг ва, цу даькъе заводской болхлой — 257 саг, трикотажни фабрика болхлой — 261 саг, вожаш юкъера образовани йоаца ГПТУ-27 дешархой а города кхыча организацешкареи предприятешкареи болхлой а ба.

Белгалдаккханза даргдац, деша багIача кагирхоех 89,6 процент гIалгIай кхалнах хилар, хIаьта из чIоагIгIа лоархIаме да материальни рузкъа хьалеча производстве балха боахкача кхалнаьха общеобразовательни боарам лакхбара.

Болх беча кагирхой производственни гIулакхий яьча анализо хьахьекхад, школе дешаш болча къахьегамхой социалистически яхьера толамаш дешаш боацарийчарел доккхагIа хилар, производственни дисциплина дика хиларца белгалбоалаш хилар. Царех ба, масала, «Электроинструмент» яхача заводера слесарь Цороев Махьмад, инженер Чаниев Къурейш, болхло Тутаева Хьава, токарь Парчиев Бахьауддин, сборщица Мархиева Тамари, инструментальщик Мациев Башир, кхыбараш, трикотажни фабрикера швеяш - мотористкаш Гаракоева Люба, Дзейтова Роза, Парова Хьава, Семенихина Любовь, Тазиева Аьсет.

Деша багIача кагирхошта массе оагIорахьара новкъостал ду школа педагогически коллективо. Дерригача предметех технически дешар хьехара мел эша технически средстваш, исторех, литературах, живописах, искусствах диафильмаш, киноаппаратура, магнитофонни записаш я. Школе болх беш я хьехархой - предметникий методически комиссей балхага хьожаш методически объединени. Цар балхага юкъ - юкъе ладувгI педагогически советашка, директор волча хулача совещанешка.

Школа кулгалхоша, дешар хьехача новкъостал дарал совгIа, партийни организацеца цхьана дуккха плановн мероприятеш а кийчъяьй деша багIача кагирхошта юкъе политико - массовни культурно-кхетамен болх бара. Масала, шин кIиранна цкъа консультационни пункташка дешархошта хьалхашка мехкарчен доазол декхарчен лоархIамегIарча событей хьакъехьа, Гаргарча Малхбоален проблема дешаех, республика, района, къаьсткъаьстача предприятейи боахамийн къахьегамхоша даьхача толамех лаьца хоамаш ду. Белгалдоалаш хIама да, уж мероприятеш кийчъечеи чакхйоахачеи дакъа лоацаш школера хьехархой хинна ца Iеш, инженерно-технически кадраш а, производстве хьалхалаттараш а, дикагIа кхеташ бола дешархой шоаш а хилар.

Болх бешехьа а дешаш бола кагирхой болча каст-каста боагIаш хьаший ба тIема ветеранаш Плиев Саварбик, Оздоев Мурад, Гадаборшев Махьмад, къахьегама ветеранаш Имагожев Iалауддин, прокуратура, военкомата болхлой. Цар дувц фашисташца лаьттача къовсаме советски наха карагIдийначa деналерча гIулакхех, советски гражданина — коммунизм хьинаре хьалъеш воаллачун декхарех.

Педагогий коллективо дешабагIараштa хIанзле а дуккха обзорни лекцеш йийшай укх темаех лаьца: «СССР Конституци — советски халкъо 60 шера яьхача котолоний итог», «Советски пачхахьалкхено вай халкъа вахар тоадара ю йоакхо», «Дай-мохк лорабар — дерригача халкъа гIулакх». Уж лекцеш кийчъечеи ешачеи хьинаре дакъа лоац хьехархоша-коммунисташа — РСФСР заслуженни хьехархочо Макарова Галина Ивановнас, Даурбекова Ахьмада Динас, Трифонова Светлана Ивановнас, Балаев Орцхой Iумара, Измайлов Ахьмада Iалихана, кхычар.

Тха школа йистеяьккхарашца массаза а хуллача тайпара вIашагIкхетара сайре хилар 4 феврале. Из йисте а яьккха, хIанз госстраха болхло волча Тумгоев Йоакъапа, районни бувзама узела начальника Цолоев Башира, кхычар дувцар тха школа шоашта мел лоархIаме хиннай, шоашта вахара никъ хьийхар духхьал из школа хилар.

Царна жоп луча кепара къамаьлаш даьча 11-ча классашкарча дешархоша Оздоева Хьавас, Пугоев Жабраила, Исраилов Саварбика, кхычар школа кулгалхоштен йистеяьккхараштеи дош делар, школа традицеши из йистеяьккхарий - специалистий дика гIулакхаши шоаш дIахо кхухьаргхиларах.

Шерагара шу массаза доал технически чIоагIагIа кийчъю предприятеш, цудухьа цо дIадех вай ханарча чоалханеча техникаца болх беш болча болхлой общеобразовательни боарам лакхбелга, хIаьта знанеш лакхъяра практически новкъостал ду хIанз «ХIара къоначa къахьегамхочоа — юкъера образовани» яхаш лозунг а долаш болх беча сайрийнарча школо. ХIаьта цо а ший аргIанна новкъостал ду массанега а юкъера образовани яккхийтарах дола Закон кхоачашдара. ХIара шера тха школо арахецар юкъерен бархI шерей образовани йола 100 гаргга саг. ХIаьта карарча дешара шера алхха 11-ча классашкара арахецаргва 107 саг. Цун маIан — сайрийнарча школо ший филиалий сеть шеръеш хилар да. ХIанз школа филиалашка дешаш ба «Электроинструмент» яхача заводе, трикотажни фабрике, маькх еча заводе, мельзаводе, райпромкомбинате, райбыткомбинате болх бу кагирхой.

«Вай мехка, — йоах «Общеобразовательни школашкарча дешархой дешар дIахо эргадаьккха тоадара, царна кхетам балареи уж къахьега кийчбареи хьакъехьарча» КПСС ЦК-аи СССР Министрий Советеи соцам тIа, — толаме чакхйоаккхаш латт советски халкъа культурно - технически общеобразовательни боарам хадданза лакхбара КПСС XXV съездо оттаяь программа». Соцам тIа иштта белгалдаьккхад, вай мехка керда хьатIаккхувш дола ноахал йиза юкъера образовани а йолаш вахара юкъедахаро «болх беча наьха къахьегама овсарле, духовни культура лакхъяра, сакхетам дикагIа хилийтара, социалистически общества саг хьалкхевара керда торонаш хьахулийташ хилар».

Парте указанеш кхоачаш а еш, школа педагогически коллективо хьатIадоагIача дешара шера ший филиалаш шеръе, юкъера образовани йоацаш бола Назрановски ПМК-432, кирпичний заводера кагирхой дешара юкъсоза лерхI. Кийчон болх хIанзле а дIаболабаьб, наьха спискаш оттаяьй, дешара юкъера йовкъаш нийсъеш я дешара шу доладеннача юххье юкъагIийса знанеш юхаметтаоттаяра графикаш оттаяр духьа.

Цунца цхьана школа балха тIа ший халонаш а кхоачамбоацараш а да, хIаьта школа коллектив ший ма-хулла уж дIадаха гIерташ а я Балха тIарча керттерча кхоачамбоацарех да лакхера образовани йолаш бола хьехархой ца тоъар, дешара помещени школен ший ца хилар. Цу гIулакхо новкъарле ю юкъера образовани йоацараш классаш хьаеллара тоъал боацача организацешкара, учрежденешкара, масала, района бувзама узлера, горгазера, «Горэлектросетера», «Водоканалера», «АМООС-ера», кхычахьара кагирхой дешарга чулацийтара.

ХIаьта а, школа кулгалхоша, парторганизаце долла хIама да а даьд, хIанз а ду «ХIара къоначa къахьегамхочоа — юкъера образовани» яха девиз чакхъяккхара.

Б. ДИДИГОВ,
г. Назранерча № 1 йолча болх беча кагирхой школа директор.

СПОРТ

Укх деношка городе Орджоникидзе горонои республикански (ДЮСШ) берий кхелетарий спортивни школаи сборни командай доттагIала вIашагIкхетар хилар. Из ловзар 3:0 счет йолаш грозненцаш котбоалаш чакхдаьлар.

* * *

Цуля тIехьагIа цигтача Грозерчеи Орджоникидзерчеи футболистий-ветераний вIашагIкхетар а хилар. Счет 0:2 йолаш чакхдаьлар из.

* * *

Укх деношка Грозне лаьрхIача юкъерча дешара заведенешта юкъе дIайолаеннай городской спартакиада зачетагIа йола волейболах ловзара яхьаш.

Спорта массехк тайпах дIахьоргья яхьаш. Волейболисташта тIехьа къовсалургба шахматисташ, дзюдоисташ, атлеташ, теннисисташ.

* * *

Севастополе мехка чемпионата кердача сезона кийчо еш я Грозненски «Терек».

ТIеххьарча контрольни вIашагIкхетаре ловзар 0:0 счет йолаш чакхдаьккхар цо симферопольски «Таврияца».

* * *

Хоавш ма-хиллара вай мехка хьоашалгIа ена хилар Америка ВIашагIкхийттача Штатий кIалтохаргах летарий сборни команда.

Баку, Ереван, Москва городашка массехк доттагIала вIашагIкхетар чакхдаьккхар американски спортсменаша.

Бакински матче дакъа лоацаш хиннача вай грозненца Уциев Аллаудина американцал кот а ваьнна вай командана очко яьккхар, цу тайпардар дир Москве хиннача вIашагIкхетаре вай мехкахочо Ахмедов Вахас а.

* * *

Грозне чакхдаьннад кхелетарашта юкъе шоай лоIамагIа кIалтохаргах летара «Трудовые резервы» ДСО Российски Совета хьалхле яккхара лаьрхIа дола къовсамаш. Цига дакъа лоацаш 16 команда яр.

Грозненцашта юкъе къаьстта дукха хилар чемпионаш. Шошоай дозала боарамашка толаш хилар Муртазалиев, Алхазуров, Саев, Дикаев. Дале а, команди зачете кхоалагIа моттиг мара кхачанзар вай спортсменашта.

Цу яхьашка хьалхара моттиг дагестанцаша яьккхар, шоллагIа хилар Черсий-Балкхарой викалаш.

Грозненцаш цу яхьашка кийчбаьраш СССР спорта мастераш Л. Дукалаеви А. Ильясови бар.

* * *

Кхаь дийнахьа хилар Барнауле самбох латаш кхелетараштa юкъе Российски Федераце хьалхле яккхара яхьаш. Цу яхьашка вай республикера дакъа лоацаш «Локомотив» ДСО-ра кхо саг вар.

ТIехдика котало яьккхар царех цхьанне. Из ва Аргунера дешархо, СССР спорта мастералла кандидат У. Бисултанов (48 килограмм). Цу дозалле дакъа лоацаш вийтта саг вар. Бакъда Бисултанова дерригача вIашагIкхетарашка коталонаш а яьха хьалхара моттиг яьккхар.

РСФСР сборни команда состава юкъевахийтав къона спортсмен.

Март бетта городе Фрунзе чакхъяргйолча мехка чемпионате дакъа лоацаргда цо.

Новосибирски Iилма - тохкама потологеи пхьаьнашка гIолла цIий леларен институто дезаьд ший ткъо шу дизар. Дерригача дунеина йовзаш йолча, гIорваьнна кардиохирург, СССР АМН член-корреспондент, Ленински преме лауреат, Социалистически Къахьегама Турпал Евгений Николаевич Мешалкин керте латтача института клиникe еш я йовзаш йола деган доккхийча цIий лелача пхьаьнаштеи мел ю операцеш.

Пхьаьнашка искусственни цIий лелийтилга юкъе ца а доаладеш гипотермически (шелала) защита хьалашка операцеш яра дикка йоккха опыт Iоаяьй укхаза. Цу метода керттердар — пациента организм 30 градусага кхоачаш шелъю, цо торо хулийт 15 минут а кхы дуккагIа а керта хьаьна эе а ца деш дог соцаде. Цу метода дикадар да из кхераме ца хилар, хIана аьлча пхьаьнашка искусственни цIий лелийташ организмана Iоткъам белга дIадоал, маьха еза йола аппаратура, донорски цIий эшац.

Институте яьй цу тайпара кхо эзари ах эзари совгIа операци. ХIанз из методи технологе обработкеи кхыча хирургически коллективашта дIаIомае йиш йолча боарам тIа кхаьчай.

Iилмахо ше-м дIахо болх беш ва. 1977 шера Евгений Николаевича толаме чакхъяьхар гипотерме хьалашка аортальни клапана протез оттаеш яь хьалхара операцеш.

— Вай чакхдаккха дезаш да, — йоах профессора Е. Н. Мешалкина, — ерригача областной больницешка хирургаша дега операцаш елга. Цу гIулакха кхы а эргаьккха тоае еза операце технологи, кийчъе еза кадраш — хирургаш, анастезиологаш, кардиологаш.

СУРТА ТIА: Евгений Николаевич Мешалкин.

А. ПОЛЯКОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

16 февраль

I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха». Информационни программа. 8.35 — Iуйранара гимнастика. 8.55 — «Зурманчаш, мичад шо!». 9.25 — «Iаьржа маькх» яхача телевизионни дуккха серeш йолча художественни фильма премьера (Францн). «Революце трамвай» яха 6-гIа сери. 11.10 — Литовски ССР «Летува» яхача иллейн халхарийн Пачхахьалкхен академически заслуженни халкъа ансамбла концерт. 14.30 — Хьа къахьегам — хьа сийле. Кинопрограмма. 15.35 —«Ший турпал вовзийта». 16.20 — Шахматни школа. «Ловзаболалурий класс». 16.50 — «ГТО — наькъа тIа». 17.20 — «Искусства мастераша — берашта». Классически эшарий концерт. 18.00 — Кердадараш. 18.15 — «ХIара сурта тIа малх ба». 18.30 — «Советски композиторий иллей темаех йола фантази». ДIалокх СССР халкъа артиста Ю. Силантьева хьалхле лелаеча Центральни телевиденен Ерригсоюзни радиои эстрадно-симфонически оркестро. 18.40 — Миллионий ленински университет. 19.10 — «Экрано доттагIий вIашагIтох». СССР — Венгрия. 19.35 — «Iаьржа маькх» яхача телевизионни дукха серeш йолча художественни фильма премьера. (Франция). «Даьхе дега тIа йолаш» яха 7-гIа сери. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — «Андроникова дош» «Невске юхавахар» яхача телевизионни фильма премьера. 22.20 — «Иллеш доах Дагестански АССР заслуженни артистка Н. Зазнобинас». Ленинградера передача. Йистеьяча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00 — «Темирби Алагов». Телевизионни документальни фильм. 18.15 — «Нохч-ГIалгIайче гIолла». Информационни программа (эрсий, гIалгIай меттала). 18.35 — Атеистически темаех. Нестеровски станични Совета председатела Д. Мейриева къамаьл (гIалгIай меттала). 18.50 — Киножурнал. 19.00 — «Сатирен юморен оагIонаш». 19.15 — «Шоана, кхалнах!» (нохчий меттала). 19.45 — «Инженераш а, хьу а». Телевизионни документальни фильм. 20.15 — «Мерзаш долча пандарий квартет». Фильм-концерт.

17 февраль

I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха». Информационни программа. 8.35 — Iуйранара гимнастика. 8.55 — Города Пардубице берий хора концерт (Чехословаки). 9.20 — «Iаьржа маькх» яхача телевизионни дукха серeш йолча художественни фильма премьера (Франци). «Даьхе дега тIа йолаш» яха 7-гIа сери. 10.45 — «Кагирхой адресаш». 14.30 — Советски Союзаи Венгерски Халкъа Республиканеи юкъе доттагIал леладара, вIаший новкъостал дара, цхьана къахьегара хьакъехьа йолча договора кулг яздаь 30 шу дизарга. «Венгри — тахан». Кинопрограмма. 15.30 — «Хьамсара Iалам». 15.50 — «Советски пачхахьалкхен лардаш а боккъонаш а». 16.20 — «Халкъа инструментий оркестро дIалокх». Киевера передача. 16.50 — «Москва а москвичаш а». 17.20 — «Массанена тIехьа цаI, цхьаннена тIехьа массаьд». Ленинградера передача. 18.00 — Кердадараш. 18.15 — «Самукъане ноташ». 18.30 — «Школа а, вахар а». СССР просвещене министраца М. А. Прокофьевца даькъамаьл. 19.00 — П. И. Чайковский. «Тхьайса улла хозаир» яхача балета йолча ашаращцара сюита. ДIалокх Центральни телевиденен Ерригсоюзни радиои симфонически оркестро. Дирижер — Казахски ССР халкъа артист Ф. Мансуров. 19.20 — «Iаьржа маькх» яхача телевизионни дукха серeш йолча художественни фильма премьера. (Франци). «ТIехьара сезон» яха 8-гIа сери. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — Хоккейх йола СССР чемпионат. «Спартак» — «Трактор» (Челябинск). 3-гIа период. 22.05 — Оригинальни жанра артисташа дакъа лоацаш йола эстрадни программа. Йистеьяча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00 — «Десантникаш» яха документальни фильм. 18.13 — «Нохч-ГIалгIайче гIолла». Информационни программа (эрсий, нохчий меттала). 18.35 — СССР Конституци хьакъехьа йола беседаш. «Гражданий боккъонаш а декхараш а» (нохчий меттала). 18.45 — Киножурнал. 18.55 — Советски Эскара 60 шу дизарга. «Денален сийленеи никъ». КхоалагIа передача (нохчий меттала). 19.10— «Шоана, новатораш!». Технически информаце хоамаш. 19.25 — «Юртара вахар» (гIалгIай меттала). 19.55 — «Оазий дунен тIа». Телевизионни фильм.

РАДИО

16 февраль

6.30 — «Шелковчанаша дIадоладаьча дикача гIулакхаца». Сунженски районера передача (гIалгIай меттала). 6.45 — Хоамаш. 7.10 — Республикански газетий обзор. 8.25 — «Советски Эскара бIухой письмоех дола концерт. (гIалгIай меттала). 9.15 — «Общественни порядок лораеш». 9.35 — А. Прокофьев. «Пушкински вальсаш». 9.45 — «Болхлошта хетар». ХIама кходарахи лорадарахи къамаьл ду производстве хьалхалаттараша (гIалгIай меттала). 17.00— «ГIалгIай поэзецара къахьегама тема» (гIалгIай меттала). 17.20 — Халкъа ашараш. 17.30 — «Сигален къахьегамхой». Грозненски авиаотрядера передача. 17.45 — «Саг, автомобиль, никъ». 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала).

17 февраль

6.30 — «Юртара Iуйре». 6.45 — Хоамаш. 7.10 — Республикански газетий обзор. 8.25 — «Дай-мохк». Концерт-композици (нохчий меттала). 8.50 — «Социалистически яхьа дневник». 9.15 — «Атеист» (нохчий меттала). 9.35 — «Комсаш леладерий радиошкола». 9.45 — «ДоттагIий оазаш». 17.00 — КПСС XXV съезда соцамаш кхоачашде! «Коллектив а производства луш бола пайда лакхбар а». Технически Iилмай кандидата В. Парфенова беседа (нохчий меттала). 17.15 — «Болхлой вахар» яха радиогазета (гIалгIай меттала). 17.35 — Концерт (гIалгIай меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала). 18.30 — «Сайрийнара Грозный» (горсете гIолла).

Хоамаш

Тахан республике гIоллеи Грознеи хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, дохк а доаллаш, малхбузехьара секунде 0—5 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 8—13, Грозне 10—12 градус йIовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоана морхаш а йолаш, цхьайолча моттигашка йоачан а йолаш, дохк а доаллаш, тайп-тайпарча оагIонашкахьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана 0—5 градус шелали дийнахьа 0—5 градус йIовхали йолаш хилеи тарлу.

Метеостанци.

СРР. Город Галацерча Румыне къьпагIа ярех цаI йолча верфа болхлоша керда къахьегама котало яьккхай: хIу чу хиийцар 55 эзар тонн водоизмещени йола рудовоз. ХьалхагIа укхаза хьа мел даьча кемаех эггара доккхагIдар да из.

Сурта тIа: Галаца екъача доке.

ТХА АДРЕС: 364051, г. Грозный, Ленина, 9 (3-гIа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктокхама секретара — 3-34-38; партийни вахареи культурай отделий — 3-61-46; промышленноста отдела — 3-42-30; юрта боахама отдела — 3-42-28; письмой отдела — 3-74-68; бухгалтере — 2-54-30; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364051, г. Грозный, ул. Ленина, 9 (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отдела партийной жизни и культуры — 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем — 3-74-68; бухгалтерии — 2-54-30; корректорской — 2-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ05054. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 1139.